Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 214 (10811) | 1978 чылдың сентябрь 14, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ПАРТИЙЖИ ДАДЫГЫЫШКЫН

СЭКП-ге чаа киргеннерниң коммунистиг кижизидилгезиниң идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажыл — парторганизация бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге кезээде тургустунуп келген болгаш тургустунуп-даа турар. «Партияга хүлээп алыышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының, а ол ышкаш ол айтырыгны партия Тыва обкомунуң VIII пленумунга чугаалашкан соонда, СЭКП хооркому болгаш райкомнары, партия эге организациялары бо чугула ажыл-херекче кичээнгейни улам күштелдиргеннер.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле ажыл хөй талалыг болур. СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарының база партияның улуг-улуг организацияларының чанында аныяк коммунистерниң школалары маңаа улуг рольдуг боор турар. Олар аңаа партия тургузуунуң айтырыгларын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын болгаш ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, өске-даа чугула документилерни өөренип турар.

Эрткен өөредилге чылында бистиң республиканың чер-черде партия организацияларынга 2149 дыңнакчы хаара тудунган аныяк коммунистерниң 50 школазы ажылдап турган. Оларның хөй нуруузунга дарт-алды кичээлдерни эрттиргилээн. СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга райкомнарының чанында ындыг школалар эки дуржулганы чедип алган. «Чодураа», «О. Шынаа», «Мурнакчы», «Коммунизмниң хереги», «Өөк» совхозтарда партком ол школаларның ажылынче доктаамал кичээнгейни салганындан, кичээлдер идей-политиктиг бедик деңнелге эрткилээн. Ол школаларның түңнел кичээлдерин СЭКП райкомнарының хөй нуруузу «Коммунистиң бедик ады хүлээндирип тур», «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары — коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези» деп темалыг айтырыгны сайгарган аныяк коммунистерниң хуралдары-биле доосkан. Чамдык партия организацияларынга ындыг кичээлдер «Кандидат стажты эрттирип турарым», «Мээң партийжи даалгам» деп айтырыгларга дуржулга солчуушкуннары эрткилээн.

Ол школаларның хөй нуруузунга «СЭКП Уставы коммунистерниң хүлээлгелериниң болгаш эргелериниң дугайында», «Эге организация — партияның үндезини», «СЭКП-ге кежигүн болуруның ленинчи принциптери болгаш нормалары», «Партийжи демократия болгаш сагылга-чурум», «Коммунист хөй-ниити организацияларында», «Партия билединиң төөгүзү», «Партбилетти канчаар кадагалаарыл», «Бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралынга коммунистиң авангардчы ролю», «СЭКП кежигүнүнүң болгаш кандидаттарның учётка кирериниң база ушта бижидериниң дугайында аныяк коммунистер чүнү билип алза чогуурул» дээш өске-даа темаларга лекцияларны номчаан.

Бо бүгү болза аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгыышкынынга улуг идигни берип, олар СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының принциптерин хандыр шиңгээдип алырынга улуг ужур-дузалыг боор турар. Ынчангаш олар учёдунда турар партия организациязының ажыл, амыдыралынга, партия хуралдарын белеткээринге улам-на идепкейлиг киржип, партия кежигүнү эвес ажыл-ишчилер-биле ажылдың практиказын шудургу шиңгээдип ап турар апарган.

Ынчалзажок СЭКП-ге чаа киргеннерниң болгаш кандидаттарның идейлиг кижизидилгезинге ажылдың бо чугула хевирин чамдык партия организациялары багай ажыглап турар. Чижээ, эрткен өөредилге чылында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тараачын», «Кара-Хаак» совхозтарда партия организацияларынга аныяк коммунистерниң школалары улуг озалдаашкын-биле эгелээш, чүгле бир-ийи хире кичээлдерни эрттирген. А «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарда партия организацияларының ындыг школаларының кичээлдеринге дыңнакчылар кончуг эвээш кээр турган.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыгларының база бир чугула хевири — оларга партийжи даалгаларны бээри болур. Амгы үеде партияның область организациязында оларның 90 ажыг хуузу партийжи доктаамал даалгалыг. Партияның Барыын-Хемчик, Таңды болгаш өске-даа райкомнары СЭКП-ге кандидаттап кирип турар кижилерге кандидат карточкаларны тывсыры-биле кады партийжи даалгаларны берип, ооң күүселдезин эге организацияларга контрольдап турар. Хөй-хөй партия организациялары аныяк коммунистерниң хуралдарын эрттирип, партияның база күш-ажылдың хоочуннары, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле оларның ужуражыышкыннарын организастап турар.

Соон аңгыда чамдык партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылга олар-биле эш-хуузунуң беседаларын кылыр, партия хуралынга оларның дыңнадыгларын алыр хемчеглерни калбаа-биле практикалап турар. Ынчалзажок ажылдың бо чугула хевирин Тожу, Барыын-Хемчик районнарның, Ак-Довурак хоорайның чамдык партия организацияларында ам-даа кошкак ажыглап турарын айтыр херек.

Аныяк коммунистерниң коммунистиг кижизидилгезиниң, идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге, Киргизияның партия организациязының бо талазы-биле ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр тургузар дээш партия комитеттери болгаш эге организациялары ол ажылды бүгү талалыг күштелдирер ужурлуг. Хамыктың мурнунда СЭКП хооркомунуң, райкомнарының болгаш улуг партия организацияларының чанында оларның школаларының ажылының деңнелин улам бедидери эргежок чугула.

Ооң-биле кады аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын моон соңгаар-даа сайзыраңгайжыдар херек. Ылаңгыя партия организациялары оларга партийжи даалгаларны бергеш, ооң күүселдезин доктаамал хынаары база оларның дыңнадыгларын хуралдарга алыры, тус-тузу-биле эш-хуузунуң беседаларын кылыры ышкаш аргаларны улам калбаа-биле ажыглаар ужурлуг.

Партияга чаа киргеннерниң кижизидилгезинге күш-ажылдың ролюн улам бедидеринче, оларның күш-ажылчы база хөй-ниити идепкейин улам күштелдиреринче парторганизациялар доктаамал кичээнгейни салып, бо ажылга коммунист [illegible] киржилгезин улам идепкейжидер херек.

БҮГҮ КҮШТҮ — ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЧЕ, МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ!

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

(РЕПОРТАЖ)

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбыры, Ак-Даш бригаданың девискээри. Суггаттыг черлерниң кол нуруузунда курлак чедир чаагай үнүп, чедиштир бышкан кызыл-тас Алдыы, Үстүү Ишкиннер оорууындан хадаан салгын аайы-биле хөлбеңейнип туру. Ады-сураа чүгле салбырда эвес, харын совхозта билдингир апарган хоочун суггатчылар Соскур-оол Монгуш, Күдерек Сат дээш өскелерниң-даа чазадыр, чайладыр хол-биле суггарып турган өстүрген тараазы бо-дур.

Кежээки имир дүшкен. Тараа кескен комбайннарның даажы Ишкиннер аразының бөкпек-бөкпек арыгларынга чарыштыр чаңгыланып тур. Кезек шөлдүң тараазын кезип доскаш, дилиндектер ужунга комбайннарын бөле тургускулааш, бичии када таакпы тырта кааптар дээш, болдунчуп келген комбайнерлерге чедип келдивис. Совхозтуң кол инженери Кара-оол Монгуш база ында тур. Эштерим ооң-биле чугаалажы бээр аразында комплекстиг отрядтың удуртукчузу Кошкар-оол Ондар-биле чугаалаштым.

— Эки суггарган черлерниң дүжүдү чүгээр-дир — деп, ол чугаалады. — Бир гектардан-на ортумаа-биле 5—8 центнер дүжүттү ап тур бис. Комбайнер эш-өөрүмнүң ажылдап турары база тура-соруктуг. Эртен дыка эрте эгелээш, дүнекиниң бир-ийи шакка чедир-даа туржуптар-дыр бис.

— Силерниң аъш-чем, удуур, дыштаныр чер-биле хандырганы кандыгыл?

— Ол талазы-биле бисте хомудал чок. Шупту түвээ четчир — деп, мурнакчы комбайнер Эрес-оол Монгуш мээң салган айтырыымга харыылады.

Отрядтың эң хоочун комбайнерлериниң бирээзи үстүнде адааныывыс Соскур-оол Монгуш ол. Ооң хөй чылдарда кылып чаңчыккан ижи-ле бо: чайын — суггатчы, күзүн — комбайнер, кышкын — тракторист. Ишкинчилер ону ынаныштыг механизаторувус дижирлер. С. Монгуш бо чылын база бодунуң суггарып өстүрген тараазын ажаап турары ол. Ооң кызымаккай ажылының бетинки чижээ: комбайнерлер ортузунда калбарган социалистиг чарышты баштайгы беш хонукта түңнелин үндүрерге, дуржулгалыг тараажы чарышка шылгараан үш кижиниң бирээзи болган. Тиилекчи болган оолдар — Эрес-оол биле Соскур-оол Монгуштар, Орус-оол Ондар олар акша шаңналын алганнар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң чер ажылдыгларының өстүрген тараазын ажаажыры-биле «Тыва» совхозтан келген комбайнерлер Багай-оол Сат, Николай Ондар, Багай-оол Куулар болгаш Геннадий Түлүш ажылга кызымаккай чорууну көргүзүп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

— Механизаторларның ажылдаар, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан-дыр — деп, оларның бирээзи Н. Ондар чугаалады. — Ындыг болурга, ажыл безин бүдүнгүр-ле болгай.

Дөрт кестирген тарааны дөрт машина шаңче дораан сөөртүп турарын учётчик В. Монгуш биске дыңнаткаш, чолаачылардан Сергей Лопсанның эң бүдүрүкчүлүг, кызымаккай ажылдап турарын демдегледи.

Отрядтың он үш комбайны дөгере бо чаа шөлдүң тараазын кезип кириптеринге белен турлар. Бөгүн оларның чаңгызы-даа үрелбээн, анаа турбаан. Сөөлгү хонуктарда улаштыр чаъстаан соонда аас хүннүң кээп келгенинге өөрээн комбайнерлер бо эртен даң бажында-ла тура халышкаш, ажылдан киришкеннер. Ынчангаш шөлдер дески эвес — оңгул-чиңгил бугаа уннарлыг, пендиктерлиг, кыдыглары ыяш-даштыг болзажок, хүн дургузунда 54 гектар черниң тараазын кестирип четтигипкеннери ол.

Бо бригаданың девискээринде ам 117 гектар хире тараалыг чер арткан. Ооң дүжүдүн чаңгыс хонук иштинде ажаап доозупкаш, совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының Инек-Даш бригадазынче барып, ында 400 ажыг гектар черниң тараазын ажаары көрдүнгенин совхозтуң кол инженери К. Монгуш чугаалады.

Дүжүт дээш демисел уламчылавышаан.

Х-К. МОНГУШ.
«Шынның» тускай корр.

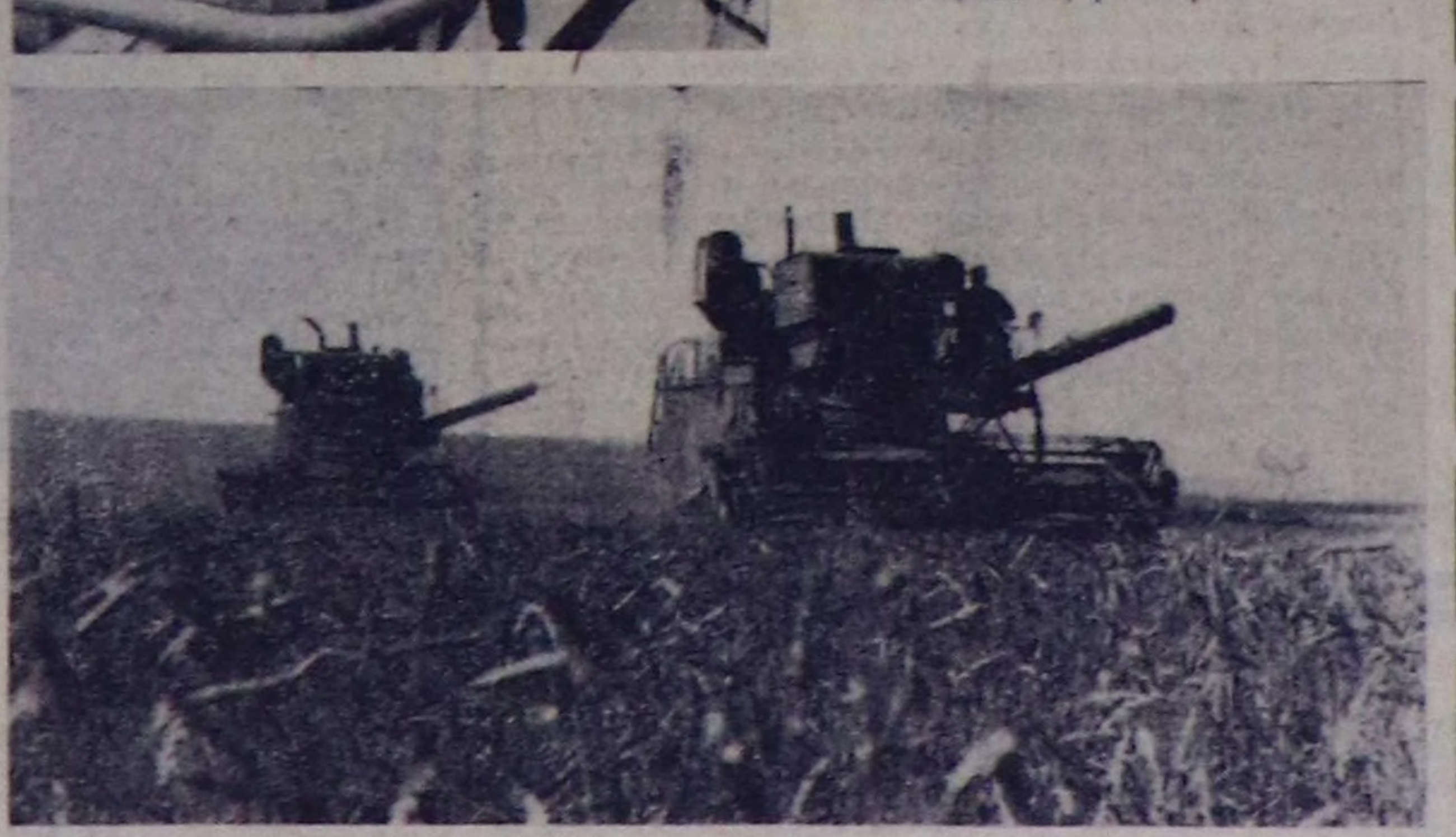

«Тиилелге» совхозтуң механизаторлары дүжүт ажаалдазының үезинде черге чаңгыс-даа мажак арттырбас деп шиитпирлеп алган ажылдап турарлар, чүге дизе тарааның дүжүдү кудуу — бир гектардан чүгле 1,5—2 центнерни ажаап ап болур. Механизаторлар 4940 гектар черден 1000 тонна хире тарааны ажаап алыр сорулгалыг. Алды дугаар бригаданың ийиги отрядының мурнакчы механизатору Дадар-оол Куулар хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар.

— Тарааның дүжүдү багай-ла дээш ону ажаап албас деп чүве канчап турар. Ынчангаш чаңгыс-даа мажак арттырбайн ажаар — сорулгавыс ол — деп, мурнакчы механизатор чугаалап турар.

ЧУРУКТАРДА: дүжүт ажаалдазында; комбайнер Дадар-оол Куулар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БАРЛЫКЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле сентябрь айның бирги он хонуунуң социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском үндүрген.

Район ниитизи-биле 10500 тонна сиген белеткээр турган, 7880 тонна чедирип, планның онаалдазын 75 хуу күүсеткен. Он хонукта мал чемниң белеткелиниң немелде өзүлдези 14 хуу болган.

«Барлык» совхозтуң ажылчылары ниитиниң малынга четчир сапның чемнерин белеткеп алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбырлар сиген белеткээр планын күүсеткен. Ажыл-агый ниитизи-биле 4 муң тонна сиген белеткээр онаалдазының 84 хуузун күүседип алган, ынчангаш районга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун аңаа тывыскан. Барлыкчылар мал чемниң белеткелин сентябрь 20-ге чедир күүседирин аазаан.

«Хемчик» совхозта Кара-Сал Чүңвейге удурткан механизастаттынган звено 500 тонна сиген белеткээр онаалдазын 574 тонна чедирип, эки ажылдаан. «Дөң-Терезин» совхозта Монгуш Даңзы-Белектиң удуртканы хол кадыыры-биле сиген кезип белеткээр бригадазы 60 тонна планын 100 тонна кылдыр күүсеткен. Бо ийи мурнакчы коллективке тураскаадып, районнуң Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

«Шекпээр» совхозтуң ажылчылары мал чеми белеткээр планын 75 хуу чедирип, багай эвес ажылдап турарын демдеглээн.

КОСМОСКА КАТТЫШКАН ЧАА УЖУДУУШКУННУҢ МААДЫРЛАРЫ

ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ГДР-НИҢ КОСМОНАВТЫЛАРЫНГА СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ КРЕМЛЬГЕ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев сентябрь 12-де Кремльге Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Ф. Быковскийге болгаш ГДР-ниң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Зигмунд Йенге тывыскан.

Эш Л. И. Брежнев шаңналдарны тывсырда чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

Кремльге, космоска каттышкан чаа ужудуушкуннуң маадырларынга — Валерий Федорович Быковскийге болгаш Зигмунд Йенге чүректиң ханызындан байыр чедирер сагыш-сеткил ханыышкынны менээ таварышты.

Хүндүлүг болгаш харысалгалыг даалганы чедиишкинниг күүсеткениңер, Черже менди-чаагай ээп келгениңерге холбаштыр Силерге байыр чедирип тур мен, эргим өңнүктер, космонавтылар.

Бо таварылганы ажыглап алгаш, орбитага силерниң чоокта чаа байырлажып, чарлып келгениңер, ам болуунун үр хуусаалыг ужудуушкуннуң маадырлыы-биле уламчылап турар эштер Коваленокка болгаш Иванченковка бистиң эң чаагай күзээшкиннеривисти дамчыдып тур мен.

Кижи космосче орукту мырыңай чоокта, чүгле 17 чыл бурунгаар ажыткан болган. Космоска ужудуушкуннар он-он чылдарның иштинде кижилерниң тура-соруун болгаш дидим чоруун шылгаар шенелде, кижи төрелгетенниң эртем-техниктиг аргаларының символу боор артар деп дыка хөй кижилер ынчаарда бодап турган. Ынчалза-даа космонавтиканың кайгамчык улуг практиктиг ужур-дузазын кыска хуусаада бүзүрелдиг-биле көргүскен.

Амгы үеде космоска шинчилелдерниң чаагай салдары эртемниң, техниканың азы улус ажыл-агыйының бүгү адырларында нептерээн. Чер чоогунуң делгемнерин шиңгээдип алырындан алыр эгидиишкиннер моон соңгаар улам өзер дээрзин бүзүрелдиг-биле чугаалап болур.

«Интеркосмос» программазынга дүүштүр каттышкан социалистиг экипажтарның космоска ужудуушкуннары бистиң социалистиг дем каттыжылгавыстың эртеминиң болгаш техниканың кол-кол адырларынга чедип алган депшилгезин херечилеп турар. Олар бүгү кижи төрелгетенге ажыктыг бээр билиглерни тып турар.

Польшаның болгаш Чехословакияның хамаатыларының космоска ужутканының соонда Герман Демократтыг Республиканың хамаатызының ада чораан дээрге космосту шинчилээр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле акы-дуңма чурттарның кады кылып турар ажылынга немец ажылчы чоннарның социалистиг күрүнезиниң киирген боттуг үлүүн киирген болур дээрзин демдеглээр [illegible] мен.

Социализм космос херээнге бодунуң үндезин принциптеринге шынчы боор турарын чугаалап болур бис. Социализм космос херээнге кады ажылдажылганы, дузалажылганы, интернационализмниң кол принцип болдурган!

Эштер, орбитада «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы дээш база аңаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш космостуң хоочуну, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Валерий Федорович Быковский Ленин орден-биле шаңнаткан. ГДР-ниң космонавтызы Зигмунд Йенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле кады тывыскан.

Силерниң харысалгалыг даалганы үлегерлиг күүсеткениңер дээш силерге четтирдим, эштер. Чаагай кадыкшылды, аас-кежиктиг, чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны силерге сагыш-сеткилимниң ханызындан күзеп тур мен.

* * *

Бөгүн биске дыка өөрүшкүлүг хүн болду деп, В. Ф. Быковский чугаалаан. Космоска үшкү ужудуушкунну күүседир бедик бүзүрелди көргүскени дээш база бистиң ажылывысты бедик-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, ССРЭ-ниң Дээди Совединге, бистиң чазаавыска өөрүп четтиришкинниң сөстерин илергейлээрин чөпшээреп көрүңер.

Бо удаада «Салют-6» станциязының бортунга Совет Эвилелиниң үш коммунизи болгаш Тельманның партиязының кежигүнү, Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы Зигмунд Йен ажылдап турду. Чаңгыс ог-бүле, алышкылар-биле дөмей ажылдап турдувус. Космоска бистиң ажылывыстың баштайгы минуталарында-ла Силерден, эргим Леонид Ильич, база Эрих Хонеккерден байыр чедиришкинни алган бис, ол байыр чедиришкинни эки ажылдаарынче бисти хей-аът киирген.

Бөгүн шаңналды ап тура, бистер бодувустуң бүгү амыдыралывысты, бодувустуң бүгү ажыл-херээвисти бистиң найыралывысты, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аразында кады ажылдажылганы болгаш бот-бодун билчир чорукту бүгү делегейге тайбыңның болгаш найыралдың эрге-ажыынга дүүштүр быжыглаарынче угландырарывысты Силерге сагыш-сеткилимниң ханызындан бүзүредип тур мен.

В. Ф. Быковский бо ужудуушкунга тураскаадып, орбитада космос комплекизинге космонавтыларның ат салганы Леонид Ильичтиң портрет чуруун эш Брежневке тывыскан.

Ооң соонда З. Йен чүве чугаалаан. Советтер чуртунуң бедик шаңналдарын аңаа тывысканы дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Мени, Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы кижини, космос делгемнин тайбың сорулгаларга шинчилээринге киириштиргени ханызы-биле өөртү. Кады кылган бо ужудуушкун болза бистиң улустарывыстың, партияларывыстың, армияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында бистиң быжыг найыралывыстың, кады ажылдажылгавыстың илерели болур. Мен бо шаңналды ооң-биле кады бодумнуң ада-чуртумнуң — Герман Демократтыг Республиканың болгаш ооң хамаатыларының чедиишкиннерин үнелеп көргени кылдыр көрүп тур мен.

Моон соңгаар-даа бодумнуң бүгү күжүм болгаш билиим Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразында, ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралды улам быжыглаарының херээнге бараалгадырын З. Йен бүзүреткен.

ГДР-ниң космонавтызы тоогулуг бо ужудуушкунга тураскаадып, орбитада «Салют-6» станциязының бортунга четкеш келген Герман Демократтыг Республиканың күрүне сүлдезин эш Л. И. Брежневке тывыскан.

Чугааларны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Шаңналдарны тывсып турда, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, космонавтылар белеткээриниң Юрий Гагарин аттыг төвүнүң начальнигиниң оралакчызы А. А. Леонов, а ол ышкаш ГДР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Отт олар турган.

(СЭТА).

Космос орбиталарынга кады ажылдажылга

СОВЕТ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Герман Демократтыг Республиканың хамаатызының киржилгези-биле орбитаның «Салют-6» станциязынче экспедиция чедиишкинниг доозулган. Сентябрь 12-де совет болгаш даштыкы журналистерге Москвага болган парлалга конференциязын ол болуушкунга тураскааткан. Сентябрь 3-те доозулган ужудуушкуннуң маадырлары В. Быковский болгаш З. Йен-биле кады Журналистерниң төп бажыңынга сураглыг совет эртемденнер база ГДР-ниң эртемденнери, Космонавтылар белеткээр төптүң болгаш Ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчулары четкилеп келген. Залга ГДР-ниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, ГДР-ниң Совет Эвилелинде элчини Г. Отт олуруп турганнар.

Бөгүн бис үшкү каттышкан экипажтың кежигүннеринге байыр чедирип турар-дыр бис. Баштайгы совет космонавтыларның бирээзи, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. Быковский болгаш ГДР-ниң космонавт-шинчилекчизи Совет Эвилелиниң Маадыры З. Йен «Союз» деп космос корабльдинге, орбитаның «Салют-6» эртем комплекизинге ужудуушкунну кылган болгаш терээн Черинче ажылын доосkаш ээп келгеннер деп, бодунуң чугаазынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик Б. Петров чугаалаан. Кол экипажтың кежигүннери космонавтылар В. Коваленок болгаш А. Иванченков-биле кады олар Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң эртемденнериниң болгаш специалистериниң ажылдап кылган программазын долу күүседип, ЧССР-ниң болгаш ПУР-нуң специалистериниң тургускан херекселдериниң дузазы-биле элээн каш шенелделерни чорудканнар, ынчангаш мурнуку каттышкан экипажтарның эгелээн шинчилелдерин уламчылааннар.

Совет эртемденнериниң болгаш специалистериниң ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында эртем база техниканың космос шинчилелдери ышкаш ындыг перспективтиг талаларга ам 10 чыл дургузунда идепкейлиг-биле киржип турарынга ГДР-ниң эртемденнери чоргаарланып турарлар деп, ГДР-ниң Эртемнер академиязының чиңгине секретары К. Гроте чугаалаан.

(Уламчызы 3-кү арында)

ЧУГААЛАШКАН, СҮМЕЛЭЭН

Онгу беш чылдың чугула тудугларының бирээзи, бо чылын ажыглалга кирер объект — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудугжулары болгаш ажыглакчылары бо хүннерде хайныышкынныг ажылдап турар: ында тудуг ажылдарын доозуп, дериг-херекселдерни эптеп, оларны эдиктир ажылдадырының үезин чорудуп турар. Ол тудугже республиканың партия болгаш совет органнары хүн бүрү кичээнгей салып, аңаа улуг дузаны көргүзүп турар. Ол чурттуң төп органнарының хүн бүрү контролюнуң адаанда турар. РСФСР-ниң эът-сүт үлетпүрүнүң министри В. С. Конарыгин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар комбинат тудуунга чораннар. Олар сентябрь 12-де Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудуунуң канчаар чорул турары-биле тодаргай таныжып, тудугжулар, монтажчылар-биле ужурашканнар.

Эштер В. С. Конарыгин биле Ч-Д. Б. Ондар тудуг-биле таныжканының соонда тудугжулар, цехтер начальниктери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле ужуражып, хуралдаан. Аңаа Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудуг талазы-биле директору С. Г. Шестаковтуң, кол керээлиг тудуг чери — «Шагонартяжстрой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Я. Я. Бабинниң болгаш чамдык цехтер начальниктериниң информациязын дыңнаан.

Дараазында РСФСР-ниң эът-сүт үлетпүрүнүң министри В. С. Конарыгин чүве чугаалааш, комбинаттың тудуунуң болгаш монтаж ажылдарының оожум темпилиг, четпес чорул турарын айыткан. Министр, ылаңгыя тудугнуң шынарының багайын, далашканының түңнелинде чамдык чүүлдерни катап кылып турарын четпес деп чугаалаан.

Эш В. С. Конарыгин комбинаттың тудуунда четпестерни айыткаш, оларны дарый чайладырының хемчеглерин сүмелээн.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын ажыглалга кирериниң шапкынчылары-биле ол хуралга немелде хемчеглер дугайында база чугаалашкан. Чаа Шагаан-Арыгдан дөртен ажыг кижиниң болгаш «Главкрасноярск тудугдан» 4 тускай бригадаларны чоокку хүннерде Кызыл-Мажалыкче чорудар. Четпес дериг-херекселдерни дарый четчелеп, оларны эптеп тургузарын шапкынчыдар. Комбинатта ажылдап турар бүгү кижилерниң күш-ажылын чогуур деңнелге организастаарын, оларны удуртуруун экижидерин хуралга чугаалашкан.

Хуралга СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов, Красноярскиниң эът үлетпүр каттыжыышкынының кол директору Г. А. Маслов, районнуң партия болгаш Совет органнарының удуртукчулары киришкеннер.

(Бистиң корр.).

Капитал тудуг

АЖЫКТЫЫ, ТЕМПИЗИ

Онгу беш чылдың ийиги чартызы эгелей берген. СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң тудугжуларның мурнунга салган сорулгаларынга дүүштүр «Тыва тудуг» трестиң коллективиниң ажыл-херээ кандыг болуп турарын көргүзүп керейн. Бо үениң дургузунда бисте чамдык түңнелдер чедип алдынган.

Трестиң тудуг эргелелдери чуртталга тудуун ажыглалга киирерин ажыр күүсеткен. 1978 чылдың планын ёзугаар 29,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирери көрдүнген болза, херек кырында эрткен 7 айларда 25 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглакчыларга хүлээткен. Оларның чамдызын көргүзерге мындыг: аъш-чем садыын (универсамны), 400 өөреникчи өөренир школаны, 110 болгаш 80 квартиралыг чуртталга бажыңнарын, кайызында-даа 129 аал ишти чурттаар калбак панельден кылган 2 бажыңны, 280 орунналыг уруглар садын, ийи-ийи квартиралыг 9 санныг бажыңнарны (Элегес-Аксында) ажыглалга киирген.

№ 48 тудуг эргелелинден Р. Григоровичтиң, В. Бербакоолдуң, А. Ельшованың, Л. Мязинаның шевергекчи бригадалары, «Кызыл тудугдан» А. Воронинниң, 81 дугаар тудуг эргелелинден Н. Куцовтуң, «Кызыл үлегтүр тудугдан» К. Күжүгеттиң бригадалары эки түңнелдерни чедип ап турарлар.

Керээлиг ажылдаар тудуг организацияларында мурнакчылар база эвээш эвес. Тыва автокомбинаттан А. Возныйның комсомолчу-аныяктар бригадазында чолаачылар М. Честяков, И. Булах, С. Кулемеев, В. Петров олар планын 120—130 хуудан кудулатпайн турарлар. А. Эльмояровтуң баштааны экскаватор экипажы, «Сибирьтехмонтажтан» Р. Сипчоноктуң слесарь-монтажниктер, «Востоксантехмонтажтан» А. Эглиттиң бригадалары болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трестиң парткому болгаш удуртулгазы социалистиг хүлээлгелерни база керээлиг арга-биле чорудар тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседирин хандырар талазы-биле хемчелерни четпес чорутканын демдеглээри чугула.

Бо чылдың чеди айларында трестиң бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планы чүгле 70 хуу күүсеттинген. Трестиң беш эргелелдериниң чаңгызы-даа планныг онаалдаларын күүседип шыдаваан.

Керээлиг арга-биле ажылдаар тудуг организациялары планын чүгле 70 хуу чедиргеннер. Ылаңгыя «Востоксантехмонтажтың» КМК-зы (начальниги Ю. Нечаев, парторганизация секретары В. Туенок) багай ажылдаан болгаш планын 68,5 хуу-ла чедирген.

№ 3 тудуг-монтаж эргелели (начальниги П. Котов, парторганизация секретары И. Тушков) бо чылдың чеди айларының планын 73 хуу чедирген болгаш ажыглалга киирер тудугларның планын үргүлчү күүсетпейн, узуп келген. Ооң чижээнге дөртку микрорайонда № 4 чуртталга бажыңынга оларның канчаар ажылдаанын көрээлинер. Аңаа шевергел ажылдарын чорудуп турда, суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның кудуктарын тургуспаан, хоолайларны салырын оладаткан. Ук бажыңны ажыглалга киргенниң соонда безин, ол эргелелдиң буруузу-биле чурттакчыларны ижер суг-биле хандырары ийи неделя дургузунда үстүнген. Ол ышкаш ук эргелел Кочетов кудумчузунда (Кызыл) коллектор тудуунга ажылдааны база багай. «Интурист» аалчылар бажыңынга хоолайларны салып доосканы соонда суг дамчыдарын саадаткан.

№ 14 эргелелдиң талазындан ажылдың план графигин үзери ховар эвес. Хавак азыраар комплекс тудуунга инженерлиг четкилер болгаш хирлиг суг дамчыдар хоолайлар салыр оңгарны, школаның болгаш автоорук техникумунуң ниитиниң чуртталга бажыңының таваан салыр оңгарларны казарын кончуг куду темп-биле чорудуп, графикти үскен. Бо чылдың ийиги чартызында, 1979 чылдың бирги чартызында чер ажылдарын кылып чорударының графигин амгы үеде тургускан. Ында бо чылдың чылыг үелеринде чер ажылдарын кылыры көрдүнген.

«Тыва тудуг» трестиң парткому болгаш удуртулгазы бодунуң ажылында хожудаашкыннарны болгаш чедир кылдынмаан ажылдарны шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көрген. Июль, август айларда коммунистерниң ажык хуралдарынга трестиң болгаш ооң эргелелдериниң ажылында четпестерниң чылдагаанын тодарадып, оларны чайладырының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. Четпестерниң кол-ла чылдагааны планныг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези дээш харыысалгазы кудулатканында болур. Күрүне планы ында коллективке дүрүм болур кылдыр амдыл тургустунмаан. «План дээрге партияның экономиктиг политиказын боттандырарының чепсээ болур. Планны бадылап каан соонда күүседир апаар»— деп, эш Л. И. Брежнев Иркутск хоорайга болган хуралга бодунуң чугаазынга демдеглээп болгай.

СЭКП-ниң XXV съездиниң материалдарында болгаш СЭКП Төп Комитединиң докладтарында капитал тудугнуң ажыктыын бедидеринче, объектилерни өй-шаанда ажыглалга кииреринче, чедир кылдынмаан тудугларның хемчээлин кызырарынче кол кичээнгейни угландырган. А бистиң трестиң тудуг организациялары күрүне планының күүселдезин узуп турарындан чедир кылдынмаан тудугларның хемчээли көвүдээн. Амгы үеде «Тыва тудуг» тресте 11 миллион рубльдиң чедир кылдынмаан тудуг-монтаж ажылдары бар.

Чамдык тудуг организациялары чылдың эгезинде социалистиг хүлээлгелерни алгаш, а оларның күүселдезин узуп турар. Чер ажылдары кылыр эргелел санэпидстанцияның кол корпузун хуусаа бетинде, бо чылын ажыглалга кииреринин хүлээнген, ынчалза-даа ында ажылдарны чорутпайн келген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи ажыглалга киирер тудугларның планын чүгле 83 хуу чедирген, а өске объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының планын 115 хуу күүсеткен. Ол ышкаш чаа хөгжүм-шии театрының дузалал корпузун «Кызыл тудуг» ажыглалга киирер хүлээлгени база алган, а херек кырында тууйбу чок деп чылдагааннааш, ону кылбаан. Ынчалза-даа эргелелдиң ийи бригадазы № 15 чуртталга бажыңының бирги каъдын тууйбудан салып доосккан. Чаа тудугну эгелевейн, а ажыглалга киирер объектиниң тудуун эргелел бирги ээлчегде кылыр ужурлуг турган.

«Тыва тудуг» трест ажылды экижидерниң хемчеглерин ап турар. Бухгалтерияны, техниктиг бүдүрүлге болгаш экономика албаның кидистериниң ажылын тептүдүп, эде организастаарын чорудар бис. Оон аңгыда тудуг ажылын эргелеп, башкарарын сайзыраңгайжыдары база көрдүнүп турар. Планнаашкынның бүгү саналгазы бригадага хамаарыштыр кылыр апаар. Ооң ужур-утказы — объектиниң кол ээзи бригада болур. Чыл, квартал планы-биле чергелештир ай санынга оперативтиг бүдүрүлге-техниктиг планны тургузар. Шак ол планда хүн санында чеже, кандыг конструкцияларны, материалдарны объектилерге чедирерин планнаан болур.

Бригаданы материал-техниктиг курлавырлар-биле хандырарын трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели чорудар. Ол чаа системаны ажыглаары объектилерниң хандырылгазының хөй чадалыын чок кылыр болгаш материалдыг курлавырларны хөй санныг складтарга тарадырын болдурбас.

Ынчангаш «Тыва тудуг» трестиң коллективи материал-техниктиг курлавырларны болгаш ажылчын күштү ажыглалга киирер объектилерже мөөңнеп шаап, ол талазы-биле планныг онаалдаларны күүседирин чедип алыр ужурлуг. Ону чедип алырда объектилерге күш-ажылды организастаарын экижидер, материалдарны, машина-механизмнерни, ажылчын күштү чөп ажыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар ужурлуг.

С. КРАСНОПЕРОВ,
«Тыва тудуг» тресте партком секретары.

Совет көдээниң кижилери

ФЕРМА ЭРГЕЛЕКЧИЗИ

Тожу районда «Май 1» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы суурдан ырак эвесте турар. Аңаа чоорааш, чазык шырайлыг, арнында хүлүмзүрүг чайнаан, элээн улгады берген кижиге ужуражы бердим. Ол болза сүт-бараан фермазының эргелекчизи Федор Сенгижааевич Байыр-Белек болду. Оон-биле аңаа ажыл-херек дугайын чугаалажы бердивис. Ол мынчаар чугаалады:

— СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалын бистиң фермавыстың коллективи бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле эрес-сорукту ажылдап турар. Бистиң бо совхоз тургустунганы-ла ындыг үр болбаан. Бисте шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар-ла хөй. Хамык чүвени чаңгыс чылын-на бүдүрүп ап шыдавас болгай. Бо ферманы-даа ап көрүнер даан. Мында улуг күш үнер ажылдар механизастаттынмаан. Инекти саанчылар хол-биле саап турар. Ол дээрге чиик эвес ажыл. Ынчалзажок кижи бүрүзү улуг кужениишкин-биле ажылдап, бердинген онаалданы күүседир дээш бүгү күжүн салып турар. Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге онгу беш чыл ажыктыг чоруктуң база бедик шынарның беш чылы болгай.

— Планныг онаалданы күүседир талазы-биле ферманың көргүзүглери кандыгыл, Федор Сенгижааевич?— деп оон сонуургадым.

Эргелекчи кезек ыыт чок боданып олура, харыылады:

— Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылының онаалдазын ажыр күүседир дээш, ферманың саанчыларының ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Тус-тус кижилер бедиткен хүлээлгелерни алгылаан, берген сөзүнге ээ болуру-биле эрес-шудургу ажылдап турар. Ооң ачызы-биле ферма коллективи багай эвес түңнелдерни чедип алган. Фермага ниитизи-биле бир инекке онааштыр 1150 килограмм сүттү саап алыры планнаттынган. А херек кырында чартык чылда 670 килограммны саап алган. Оон алырга, чыл онаалдазын чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседип болурунуң болдунар аргазы бистиң фермавыстың саанчыларында бар. Чамдык мурнакчы саанчыларның көргүзүү ону бадыткап турар. Чижээ, хоочун саанчы Кол Чимдановна Байыр-Белек чартык чылда бодунда быжыглаан инектерниң бирээзинден-не муң килограмм чыгам сүттү саап алган. Өске-даа ол ышкаш саанчылар фермада эвээш эвес. Шак ындыг саанчыларның карак кызыл күш-ажылының ачызы-биле ферма чартык чылда 66 тоннадан хөй сүттү күрүнеге садып, планын 64,1 хуу күүсеткен. Ынчангаш күрүнеге сүт садарының планы ажыр күүсеттинери чигзиниг чок. Инектерни хол-биле саар болганда ажылдың аар-бергези билдингир. Бисте бир инекке онааштыр чылда 2000 кг сүттү саап алыр сорулганы салган ажылдап турар саанчылар бар. Аңаа кайы хире улуг кужениишкин, арга-мергежил негеттинерин чүгле саанчы кижи билип болур.

Федор Сенгижаевич Байыр-Белек мал ажылынга шагдан бээр-ле ажылдап келген кижи болду. Бо талазы-биле оон ажыл стажы ам 27 чыл ашкан. Ол хире хөй чылдар дургузунда эвээш эвес арга-дуржулганы мөөңнеп алганы билдингир. Федор Сенгижаевич совхозтуң төп сүт-бараан фермазының ажылын мергежилдиг удуртуп турар.

Ол 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Коммунист Федор Сенгижаевич хөй-ниитиниң ажылынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Ол Тожунуң район Совединиң депутады. Бодунуң ынак ажылынга бердинген, төлептиг, биче сеткилдиг, эш-өөрүнге үлегерлиг ол коммунист совхоз коллективиниң хүндүткелин эрес-шудургу күш-ажылы-биле чедип алган. Депутат Федор Сенгижаевич соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге улуг кичээнгейни салып турар. Соңгукчулар аңаа кандыг-даа айтырыг тургузуп келирге, Федор Сенгижаевич Ий көдээ Совединге болгаш район Совединге чедип турган, ону шиитпирлээрин чедип ап турар.

Коммунист депутаттың удурткан фермазында ажыл-херектиң байдалы эки. Ферма эрткен чылын төрүүр 100 баш инекти хүлээп алган. Оларның 67-зи төрээн. Бызаалар бүрүнү-биле менди алдынган, Ферманың коллективи ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алырынче бүгү күштү салып турар. Саанчыларга 25 тонна сигенни белеткеп алыр онаалданы совхозтуң дирекциязы берген. Олар ону ам күүседип алган, ынчалзажок сиген белеткээрин үргүлчүлеп турар. Ферманың ажылында бүгү-ле чедиишкиннер оон эргелекчизи Федор Сенгижаевичиниң ады-биле холбашкан. Ол хоочун коммунист саанчылар коллективин сырый каттыштырып, салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче оларның күштерин мергежилдиг мобилизастап турар.

К. ТАБУРАН.
Тожу район.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

ЧУУРГА БЭЭРИ КӨВҮДЭЭР

СЭКП ТК-ның июль Пленуму көдээниң ажыл-ишчилеринге улуг болгаш чугула болуушкун болган. Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйны көдүреринче улуг кичээнгейни салып, көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкынын илергейлеп турары бистерге өөрүнчүг-дүр.

«Көк-Тей» совхозтуң коллективи партияның июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни төлевилээн.

Бистиң ажыл-агыйывыстың кол сорулгазы болза, куш ажылының продуктулары-биле республиканың чурттакчы чонун хандырары болур. Амгы үеде совхозтуң куш фермазында үндезин чаартылганы кылып турар. Ооң түңнелинде куш фермазының бүдүрүлге күчүлери дыка улгадыр апаар. Чаа бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирген соонда, «Көк-Тей» совхоз чылда-ла 18—20 миллион борбак чуурганы база 200 тонна куш эъдин бүдүрүп турар болу бээр.

Ам дараазында хемчеглерни боттандыра берген. Бодунга азырап өстүрери-биле 100 муң баш чаш дагаа оолдарын Красноярск крайның куш фабрикаларындан садып алган. Оон аңгыда элээн улгадып өзе берген 20 муң дагаажыктарны база садып алган болгаш продукциязын алыры-биле азырап турар. Чылыдар батареялыг тускай цехти чыл төнчүзүнге чедир ажыглалга киирген турар. Аңаа 108 муң чедир баш куштарны тус-тус уүктээр, КБУ-3 деп херексел-биле дерээн черлерге 140 хонук чедир азырап өстүрер. Ында бүгү-ле бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар. 40 муң баш төрүүр дагаалар турар ийи блоктуг куш кажаазынга ОБН-1 деп дериишкинни эптеп тургузар.

Ам тудуп турар үш блоктуг, төрүүр 36 муң баш дагаалар турар куш кажаазының бир өрээлинге Венгриядан келген «ККТ» дээр уүктээштерлиг дериишкинни бо чылын эптеп тургузар апаар.

Куш фермазының күчүзүн улгаттырары-биле аңаа одалга черин тудуп тургузары база-ла эргежок чугула болуп турар. Ол айтырыгны ам шиитпирлеп турар, чүге дээрге чылыг чок болза, куштарны ажаап-тежээринге таарымчалыг байдалды тургузар арга чок болгай.

Куш фермазын чаарты тургузарының кол планын база-ла ажылдап кылган болгаш бадылаан. Дыка хөй эргежок чугула объектилерни 1978—80 чылдарда бүрүнү-биле ажыглалга киирген турар. Ол черлерге чуурганы чазылдырар тускай чер, куш согар цех, чем белеткээр цех, чуурга складының, санитарлыг эрттирилге чери, амыдырал хандырылгазының бажың-балгады, а ол ышкаш инженер-техниктиг четки, кирер оруктар болгаш чаагайжыдылга хамааржып турар.

Ийи-үш чыл эрткенде совхозтуң куш фермазы үлетпүрге үндезилеттинген көдээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгези болу бээр. Үстүнде айыткан хемчеглерни боттандырганының түңнелинде, совхозка ёзулуг куш фабриказы тургустунар. Ынчангаш чуурга-биле база куш эъди-биле чонну хандырары дыка экижир.

В. ЕГОРОВА,
«Көк-Тей» совхозтуң кол зоотехниги.

Кызылда сүт заводунуң коллективи бо хүннерде чамдык көргүзүглер талазы-биле 1978 чылдың октябрь айның үлүүнче ажылдап кирипкен. Ылаңгыя заводтуң саржаг-үс болгаш сепарация участогунуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Заводка келген сүттү сепараторларга саат чокка белеткээр, ону болбаазыраткан соонда, үс кылдыр ажылдап кылыр талазы-биле ол участокта ажылдап турар Нина Барашкова биле Надежда Малова улуг мергежилдиг специалистер апарганнар. Оларның бүдүрген продукциязын хереглекчилер күзелдии-биле садып ап турар. Ол ийи эжишкилер эрткен айның түңнелдери-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Оларның ажылынга улуг мергежилдии, ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип, продукцияның шынарын бедидип турары дээш Надежда биле Нинага «Профессиязының тергиини» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Н. Барашкова биле Н. Малова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Улуг-Хемден медээлер

БАШТАЙГЫ ДЕКАДАДА

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеминиң белеткелчилери бо удаада районга тиилекчилер болганнар. Олар сентябрьның баштайгы декадазында шалыпчы ажылдааш, сиген белеткээр чыл планын бүдүн күүсеткен. 3300 тонна сиген белеткээр планын 3322 тонна кылдыр күүсеткен. Ажыл уламчылавышаан. Ук совхозтуң сиген белеткекчилеринге алдар болдуруп, районнуң Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Районнуң хереглекчилер кооперациязы чоннуң садыг хандырылгазын экижидеринче кичээнгейни улгаттырган. Үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырылгачы экижидип, садыглаашкынның культуразын бедидер сорулга салдынган. Садыг организацияларының аразындан Улуг-Хем райпозу (даргазы Х. Д. Монгуш) сөөлгү-кварталдарда социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи боор келген. Ук коллектив бараан саарылгазын калбартыры-биле янзы-бүрү хемчеглерни ап турар. Мында үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл бүрү өзүлдези 5—6 хуу чедип турар.

ГАВАНАДАН ЭЭП КЕЛГЕН

«Улуг-Хем» солуннуң редакциязынга солун ужуражылга болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында механизатор Виктор Донгакович Сүктер-оол аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалындан чоокта ээп келген. Фестивальдың киржикчизиниң солун чугааларын дыңнап, аңаа аңгы-аңгы айтырыгларны солуннуң ажылдакчылары салганнар. Делегейге быжыг тайбың, эп-найырал, кады ажылдажылга дээш аныяк-өскенниң киирип турар улуг-хуузу улуг. Бо бүгү фестиваль үезинде база катап көскүзү-биле бадыткаттынган дээрзин ол түңнеп чугаалаан.

Б. ХЕРТЕК.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери 1978 чылда күрүнеге сүт садарының планын чедиишкиниг күүседип турарлар.

Бо хүннерде ферманың инектери Баян-Колдуң Булуң-Бажында турар.

— Хол-биле саап турар 220 инектеривистен чартык чылда план ёзугаар 120 тонна сүт садар турган, 129,5 тонна кылдыр ажыр күүсеттивис. Ынчаарга үшкү кварталдың планын ам каш хонуктарда күүседиптер бис—деп, ферманың учетчиги Светлана Тоглапкан чугаалады.— Бистиң аравыста хоочун саанчы Кара-кыс Кыргысовна Эңмекей план ёзугаар 2 тонна сүттү саар турган 2,5 т. кылдыр ажыр күүседип, кызымаккай ажыл-ижи-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: саанчы К. К. Эңмекей; ферманың инектери одарда.

В. КАРА-САЛДЫҢ болгаш А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БҮДҮРҮЛГЕ БРИГАДАЗЫ ХЕРЕК

СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш Бүгү-эвилеэлдиң база Бүгү-российаның башкылар съездилериниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш Бай-Тайга районнуң школалар коллективтери өөредилге-кижизидилге ажылын экижидеринче угланган хемчеглерни ап чорупкан. 1977—1978 өөредилге чылында районнуң школаларының өөредилгези 98,8 хуу, азы мурнуку чылдардан бедээн. Шуйнуң кадыкшылга школазы (директору С. Н. Комбу) 100 хуу, Шуйнуң ортумак школазы (директору А. Х. Доржу) 98,9 хуу өөредилгелиг болганнар.

Кол кичээнгейни 1977 чылда СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» доктаалынга дүүштүр хөй ажылдарны чорударынче угландырган. Ук доктаалды бүгү башкыларның хуралынга, школалар ааны-биле таныжып чугаалашкаш, кылып чорудар ажылдарның тускай хемчеглерин ажылдап кылган. Школачыларның ортузунга корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас дээш баш бурунгаар чорудар ажылдарны башкылар коллективтери экижиткен. Ылаңгыя Бай-Тал, Шуй, Кара-Хөл ортумак болгаш Шуйнуң кадыкшылга школалары боттуг дээштиг хемчеглерни алган. Ол школаларда корум-чурум үрепкен дег өөреникчилерни дагдынныкчыларга быжыглааш, оларның-биле боттускайлаң ажылдарны чорудар, хөй-ниити ажылдарынга ындыг өөреникчилерни киириштирер болгаш янзы-бүрү бөлгүмнерге хаара тудар ажылды күштелдирген.

Райкүүскомнуң болгаш көдээ Советтериниң чанында назы четпестер ортузунга ажыл чорудар комиссиялар уруглар-биле ажылдың чаа арга-методтарын ажыглап ажылдап турар. Районнуң школаларында берге кижизидилгелиг уругларның чурум үреп турганнарының даңзызын тургускан. Амгы үеде милицияның уруглар өрээлиниң даңзызында турар элээн каш назы четпестер-биле ажылды чорудуп турар. Берге кижизидилгелиг уругларның ада-иелериниң хуралдарын, уругларның боттары-биле хоойлу-дүрүм темазынга кежээлерни чер-черге организастап эрттиргилээн.

Райкүүскомнуң чанында назы четпестер ортузунга ажыл-чорудар комиссияның хуралы эрткен өөредилге чылында 11 катап болган. Чамдык школаларга үнүүшкүннүг хуралдарны кылган. Аңаа уругларының өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелерге хемчег хүлээткеш, тускай хайгааралга алгылаан.

Шуйнуң болгаш Тээлиниң ортумак школаларының баазазынга төрелдер университеттерин тургускан. Аңаа башкылар болгаш административтиг органнар ажылдакчылары уруглар кижизидилгезинге хамаарыштыр лекцияларны номчааннар.

Шак мындыг ажылдарның түңнелдеринде школачылар ортузунда корум-чурум үрээшкиннери мурнуку чылдардан кызырылган.

Күш-ажыл кижизидилгези амгы үеде школаларда бир кол сорулга болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Ылаңгыя Бай-Тал ортумак школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылы эрткен чайын организастыг болган. «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы (директору эш М. С. Ооржак) бригадага бир машинаны болгаш тракторну быжыглаан. Бригада даш ашталгазынга, тараа суггарылгазынга болгаш мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, эки ажылдааннар. Тоску класстың үш өөреникчизи тракторларны боттары башкарып, мал чеминиң белеткелинге өөредилге чылының эгезинге чедир ажылдааннар. Бүдүрүлге бригадазын школаның күш-ажыл башкызы Тойлу Салчак удуртуп турган.

Чамдык кыдыныы турар ажылдар-биле чергелештир школачыларның кижизидилгезинде болгаш күш-ажыл белеткелинде ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык школаларда корум-чурум үрээшкиннери көвүдеп турар. Эрткен өөредилге чылында Тээлиниң ортумак, «Тээли» совхозтуң Найырал сес чыл школаларынга өөреникчилерниң чурум үрээшкиннери хөй болган. Кызыл-Даг ортумак школазының коллективи өөреникчилерниң корум-чурум үрээр чоруун мурнуку чылдан эвээжетпээн. Ук школаларның башкылары, ында хөй-ниити организациялары школачыларның кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбайн турарын көргүскен. Ады үнген школалар төрелдер-биле ажылды, көдээ Советтер болгаш өске-даа коллективтер-биле харылзааны быжыг тудары чугула.

Школачыларның профессия шилилгезиниң болгаш күш-ажыл кижизидилгезиниң талазы-биле ажыл ниитизи-биле районда четпес тургустунган. Совхозтарның баазазында бүдүрүлге бригадаларын тургузар дугайында айтырыгны хуралдарга хөй удаа чугаалажып, школалар, совхозтар директорлары аразында дугуржуп келзе-даа, мынчага дээр өөреникчилерниң ёзулуг төптүттүнген бүдүрүлге бригадазы чаңгыс-даа ажыл-агыйда тургустунмаан. Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери школалар-биле кошкак харылзаажып, боттарының тускай эртемиинге өөреникчилерниң сонуургалын хаара тудар, оларны өөредир сорулгага дүүштүр ажылдар чорутпайн турар.

Ажыл-агыйларга школачыларның бүдүрүлге бригадаларын доктаамал тургузары — өөреникчилерниң көдээ ажыл-агый талазы-биле профессия шилип алырының кол даянгыыжы болур. Ооң-биле көдээ ажыл-агыйга тускай эртемниг кадрлар, ажылчыннар хөй немежир апаар. Харын-даа школа дооскан соонда өөреникчилерниң совхозтар боттарының акша-хөреңгизи-биле өөредип алырын организастаза чогуур. Ынчангаш салдынган сорулгаларны күүседири-биле ажыл-агыйлар келир чылдың сан-хөө планынга өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының товун тургузарын онзалап көөр ужурлуг.

Б. БАРБА.

СОВЕТ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

(Эгези 1-ги арында.)

Мээң немец эжим З. Йен-биле кады бис Кремльге бир шак бурунгаар болгаш болуушкуннуң уттунмас үезин сактып тур бис деп, үшкү каттышкан экипажтың командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Быковский чугаалаан. Чазактың бедик шаңналдарын тыпсып тура, эш Л. И. Брежневтиң бистиң ажылывыска берген бедик үнелээшкининге ханызы-биле өөрүп турар бис.

Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы менээ орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге үшкү каттышкан экспедицияның ажылынга киржир улуг хүндүткелди көргүскен деп, ГДР-ниң бирги космонавтызы З. Йен чугаалаан. Менээ көргүскен улуг бүзүрел дээш СЭКП Төп Комитединге, ГСЧП-ниң Төп Комитединге, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң чазактарынга өөрүп четтиргенимни чүнүң-даа мурнунда илередирин күзедим. Бүгү шенелделерни болгаш шинчилелдерни чорударынга көргүскен дузаалы дээш «Салют-6» станцияның кол экипажы В. Коваленокка болгаш А. Иванченковка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткен. Экспедицияның чедиишкинниг болганының магадылалы болза, корабльдиң болгаш станцияның бүгү системаларының ынаныштыг ажылы, эртем аппаратураларының соксаал чок ажылы, Чер кырының бүгү албан черлериниң демниг ажылы болган деп, ол демдеглээн.

Парлалга конференциязының түңнелинде космонавтылар болгаш эртемденнер журналистерниң хөй санныг айтырыгларынга харыылап бергеннер.

(СЭТА).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 213 «Шында»).

ТОЖУ РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чечекмаа Аковна **Саны**—Ий суурда өг-бүле ээзи.

Чезейбен Аковна **Серен**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Долина Аковна **Дөңгүрбен**—Ий ортумак школаның ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Долзатмаа Салчаковна **Ачыты**—Тоора-Хем ортумак школазының ажылчыны.

Алефтина Лопсановна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Кара Маадыровна **Сотпа**—социал-хандырылга килдизиниң улуг бухгалтери.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Клара Тюлюшевна **Бичии-Уруг**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Хандыжаа Салчаковна **Кара-оол**—Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Моңгуш Самбаевна **Куусаал**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бичиилек Кыргысовна **Дамба**—Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Партизан Дамчатовна **Ханмаа**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анай Сандаковна **Аныйг-Беген**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анай Моңгушевна **Агбаан**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Сатовна **Аракчаа**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Кыргысовна **Маады**—Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Зоя Амбаровна **Моңгуш**—Шагаан-Арыг хоорайда ажылчын.

Дунгаржык Чүльдүмовна **Ховалыг**—Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Тавааканевна **Биче-оол**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Тюлюшевна **Борбак**—Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Январь Демиревна **Дамчаа**—Чаа-Хөл ортумак школазының башкызы.

Лидия Думатовна **Доспан**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Ыймажап Сатовна **Кандан**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Анай-Хаак Ховалыговна **Санчыны** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Ховуган Ховалыговна **Сендии**—Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Ховалыговна **Тамба**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Моңгушевна **Шалып**—Чаа Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Александра Николаевна **Тас-оол**—Арыг-Үзүү суурда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Екатерина Ховалыговна **Топураны**—республиканың дүлей уруглар школазының ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Билчээевна **Кара-Сал** —аъш-чем садыгларының экономизи.

Анна Моңгушевна **Сарыг** —пединститутуң секретары.

Татьяна Күдерековна **Тумат** — сайгарылга баазазының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1978 чыл, август 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ВАРШАВА

«Бодунуң найысылалын бүгү улус тудуп турар» деп Варшаваның төвүнде бажыңнарның бирээзинде ол бижик Вислада хоорайны бузундулардан эки турачы эгелээшкиннер-биле катап тургузуп турган Польшаның ажылчы чоннарынга лозуң апарган.

Польша найысылал дайынның аңаа таварыштырган балыгларын шагда-ла экирткен. Ынчалза-даа төрээн хоорайынга ак сеткил-биле халаска ажылдап бээри варшавачыларның амыдыралында быжыы-биле кирген. Күстүң башкы айын мында «Варшаваның сентябры» деп адаар. Хоорайны чаагайжыдар ажылдарга киржир дээш чүс-чүс муң чурттакчылар ажылдан хостуг үелеринде болгаш дыштаныр хүннеринде кудумчуларга база сесерликтерге үнүп келир.

● БУХАРЕСТ

Брэилаже демир-оруктап бар чораан кижи бүрүзү Дунай кавызының ол хоорайының ыраанга чораш-ла чаа чуртталга кварталдарының ниити хевирин дораан эскерип каар. Маңаа 10—15 чылдар мурнунда тудуп эгелээн хөй каъттыг улуг панель бажыңнар ам Брэиланың арнын тодарадып турар. Хоорайның ажылчыннары эрткен үениң дургузунда чээрби муң чаа квартиралларже көжүп кирген. Бо чылдың чүгле баштайгы чартында безин 1800 чыгам өг-бүле чаа бажыңнарже көжүп кирер дугуурлар алыр аас-кежиктиг болган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа дөрт муң ажыг кижи оларга немежир.

● УЛАН-БАТОР

Цецерлэг дээр моол хоорайның чурттакчыларында кайгамчыктыг болуушкун: Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле туткан автоматтыг улуг телефон станциязын ажыглалга киирген.

Моолга харылзааның чаңгыс аай системазын тургузарынга болгаш калбартырынга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ак сеткилдиг дузаламчызы аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Моолдуң харылзаа министриниң бирги оралакчызы Д. Гарам-Очир чугаалаан. — Амгы беш чылда болгаш дараазындагы чылдарда оларның шуут киржилгези-биле дыка хөй улуг объектилерни ажыглалга киирер. Ооң ачызында автоматтыг телефон станцияларының хемчээли 30 ажыг хуу немей өзер болгаш телефон-телеграф каналдарының узун-дүрту барык ийи катап узаар, каш-даа чаа радиостанциялар ажыглалга кирер, чурттуң телевизия четкизи дыка калбарар.

● ХАНОЙ

Социалистиг Вьетнамның найысылалында политиктиг плакаттың сөөлгү чылдарда эң улуг дээн делгелгези ажыттынган. Республиканың 134 чурукчузунуң 250 чыгам чураан ажылдарын ында делгээн. Ондагай уран шинчилиг күүсеттинген плакаттар күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже үлетпүрнүң болгаш кадаа ажыл-агыйның ажылдакчыларын кыйгырып турар. Национал камгалалды күштелдирериниң эргежок чугулазының дугайында, революстуг чаалап алыышкыннарны камгалаарынга түржүр деп бүгү улустуң шиитпирлиинин дугайында ажылдарны делгелгениң тускай бөлүүнде делгээн. Дыка хөй плакаттарны Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының улустары-биле найыралга болгаш эп-сеткил каттыштырылгазынга тураскааткан.

● БУДАПЕШТ

Венгрия Улус Республиканың школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо чылын барык 1,4 миллион уруглар өөренип кирипкен, республиканың 150 муң чыгам эң аныяк хамаатылары школага бир-ле дугаарында өөренип кирген. Будапештиде, Сольнокта, Эстергомда болгаш өске-даа хоорайларда өөреникчилер амгы үениң өөредилгезинге таарышкан бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле дериттинген чаа делгем школаларны алган. Чаа өөредилге чылы венгр школаны эде тургузарынга чугула үе-чада болур, чамдык эртемнерни чаа өөредилге программазын ёзугаар башкылаар.

● БЕРЛИН

Шкода маркалыг юбилейжи 250 муңгу чехословак автомобильди Берлинге Герман Демократтыг Республиканың төлээлекчилеринге дамчыдып берген. Ол сурагжаан чиик автомобильдер ГДР-ниң оруктарынга барык 30 чылдар мурнунда кестүп келген. Чехословакияның Татра дээр бүдүрүлгезиниң кылып үндүргени трамвайларны база Герман Демократтыг Республиканың оруктарынга бо-ла көрүп болур апарган. Бо чылын Чехословакия ЭДЧ чурттарынга 2 муң трамвайны бээр.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ХАРЫЛЗААЛАРЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында янзы-бүрү найыралдыг харылзаалар хөй чылдар дургузунда үргүлчүлеп келген, олар үениң бүгү шылгалдазын туткан болгаш янзы-бүрү социал-экономиктиг системаларлыг күрүнелер тайбың догунмаашкынының принциптерин удуртулга болдурган, чедиишкинниг база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы чорудуп болурунуң бүзүрелдиг херечизи болган деп, Индияның даштыкы херектер министри А. Б. Ваджпаи СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн.

Индий-совет харылзааларны хөгжүдеринге чугула үе-чада болза ийи чурттарның аразында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге 1971 чылда ат салганы болур деп, А. Б. Ваджпаи оон ыңай чугаалаан. Бо дээрге ийи чурттарның аразында харылзааларның тайбың, бот-бодунга ажыктыг характерин быжыглап турар чугула документ болур, ол болза дең эргениң болгаш бот-бодун хүндүлежириниң принциптеринге үндезилеттинген, бөмбүрзекке тайбың дээш демисежир ниити чүткүлден үнүп кээп турар деп, ол айыткан.

Совет Эвилели биске политиктиг болгаш дипломаттыг деткимчени көргүскен, ССРЭ болза Индияның аар индустрияны тургузарынга эң баштайгы дузалаан күрүне болур деп министр демдеглээн. Бо дээрге эң чугула болган, чүге дизе өске чурттар ындыг дуза көргүзеринден ойталааш турган. Бхилаиде, Бокарода, Ранчиде, Хардварда улуг-улуг заводтар, өске-даа он-он бүдүрүлгелер болгаш кады кылган төлевилелдер — ийи талалыг ажыктыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың тодаргай чижээ ол.

ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында найырал дүрген өскерлир чугула байдалдарга хамаарышпас, деп А. Б. Ваджпаи демдеглээн. Бистиң харылзааларывыс делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле бодалдарның чаңгыс аай байдалындан, ниити идеалдарга бердингенинден хамааржыр, деп министр чугаалаан. Кайы-даа күрүне Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын, ону делегейниң өске районнарынче нептередириниң эргежок чугулазын барымдаалап турар. Чер бөмбүрзээнге тайбың кижи төрелгетенниң чугула негелдези боор турарын бистиң чурттарывыс чугулалап көрүп турар. Чепсектерни дүжүрбээн шаанда чавырылдырышкын чорудуушкунун калбартырын магадылаары берге деп бодалдарлыг бис.

Мээң Совет Эвилелинге баар деп турарым делегейниң чугула айтырыгларының болгаш ийи талалыг харылзааларны удам хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының талазы-биле бодалдарны совет удуртукчулар-биле солуур улуг арганы бээр деп, А. Б. Ваджпаи түңнелинде чугаалаан.

ДЕМИСЕЛ КҮШТЕЛГЕН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуаның чурттакчы чонунуң идепкейлиг деткимчези-биле Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузунуң партизаннары Сомосаның диктатор ёзу-чурумунга удур шаап халдаашкынны эгелээн. Сентябрь 10-да даң бажында партизан отрядтары чурттуң делгем девискээринге демниг хөделиишкиннерин эгелээннер. Информация агентиликтериниң дыңнадып турары-биле алырга, амгы үеде хемчээлиниң талазы-биле ийиги черде турар Леон хоорайны тура халыкчылар ээлеп алган. Шаажылакчылар-биле каржы-дошкун тулчуушкуннар найысылал Манагуада, а ол ышкаш Масая, Чинандега, Гранада, Чичигальпа, Дирьямба, Хинотепе хоорайларда боор турар. Чаңгыс демниг хөделиишкиннериниң ачызында партизаннар национал гвардияның солдаттарынга улуг когаралдарны чедирген. Олар элээн каш шериг казармаларын болгаш шериглер посттарын чылча шапкаш, шериг аэродромнарын боолаан.

Диктатураны шиитпирлиг соругну бээринче никарагуаларны кыйгырган дыңнадыгны Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузу парлап нептереткен. «Сомосаның сөөлгү шактары келген. Улустуң тура халыышкыны делгерезин! Хостуг төрээн чурт азы өлүм!» деп ол документиде бижээн.

Улустуң хөделиишкиннерин базар деп оралдашкаш, диктатор патриоттарга удур чаа истеп-сүрүүшкүннерни чорудкан. Оларга удур американ инструкторларның удуртуп турары «кара бөрттүглер» дээр араатан шилиндек отрядтарны чорутткан. Херечилерниң бадыткап турары-биле алырга, тура халыкчыларны базарынга АКШ-тан келген куба контрреволюсчулар, а ол ышкаш чили хөлезиленикчилер база киржип турар. Сомосаның ужар чүүлү хоорайларны болгаш кедээ суурларны бомбалап, аар артиллерия болгаш танкылар Леонну, Масаяның ажылчын кварталдарын, найысылалдың кыдыгларын боолап турар. Кудумчуларда бузулгаа шал болгаш туйбу оваалаңган, чамдык черлерде өрт кыпкан, өрттенген машиналарны кайында-даа көрүп болур, санитарлар өлүрткеннерни болгаш балыглатканнарны чайладып күш четпейн турар.

Коста-Рика-биле кызыгаарны хаар деп айтыышкынны диктатор үндүргенин база дыңнаткан.

Сомосаның кыпсып үндүрген хан төгүүшкүнүг үүлгедии Латин Америкада килеңнээшкинни болдурган. Кижи көөр хөөн чок диктатурага удур Никарагуаның улузунуң демисели-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын депшилгелиг хөй-ниити медеглеп, ниите эң-не реакцылыг ёзу-чурумнарның эрээзинге деткимчени көргүзүп турар АКШ-тың империализмин буруу шапкан. Коста-Риканың найысылалы Сан-Хосениң төвүнге болган хөй кижи киржикчилиг митингиге ораторлар Никарагуаже американ шериглерниң халдап кирип кээп болурунуң дугайын сагындырганнар.

ЧАА ХАЛДААШКЫННАР

ХАНОИ. (СЭТА). ВСР-ниң мурнуу-барыын кызыгаарында агрессчи хөделиишкиннерни Кампучияның эрге-чагыргалары уламчылавышаан. Вьетнамның ВИА информация агентилелиниң дыңнадып турары-биле алырга, сентябрь 6-да болгаш 7-де кампучи шериглер Тэйнинь база Лонган можуларда кызыгаар девискээрлеринче халдаганнар. Сентябрь 10-да Анзянг болгаш Донгхап можуларда чамдык суурларны кампучи талалардан артиллерия-биле боолаан.

Кампучияның эрге-чагыргалары хайгыыл кылыры-биле тускай отрядтарны Вьетнамның девискээринче чорудуп турар деп ВИА-ның дыңнадыында айыткан. Зялай-Контум болгаш Шонгбе можуларының чамдык районнарынга олар вьетнам девискээрже хеме-биле эртип кирерин оралдашканнар.

Элээн каш харыы согугларны кылгаш, Вьетнамның улусчу армиязының кезектери агрессорнуң хөделиишкиннерин ойтур шапкан деп дыңнадыгда айыткан.

(СЭТА).

БИЛЧИРИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Л. И. Брежнев-биле беседа үезинде бистиң чугаалашкан кол айтырыывыс бистиң чурттарывыстың аразынга бүдүрежилгениң айтырыы болган деп, АКШ-тың политиктиг көскү ажылдакчызы, ам Совет Эвилелинде чорупт турар сенатор Эдвард Кеннеди СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Л. И. Брежнев-биле бир-ле дугаарында дөрт чыл мурнунда ужурашкан мен деп, сенатор чугаалаан. Боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында дугуржулгаларны чедип алырын оон улуг ужур-дузалыг кылдыр көргени ынчан мээн сеткилимге аажок таарышкан. Ону бүгү совет кижилер база шынчы сеткили-биле күзеп турар кылдыр бодаар мен. Ташкентиниң, Алма-Атаның болгаш Самаркандының — мээн чорааным ол хоорайларның кудумчуларынга болгаш шөлдеринге оларның-биле чугаалажып тура, аңаа бодум хуумда бүзүрээн мен.

Ийи чурттуң аразында харылзааларга сөөлгү чылдарда чедип алдынган депшилге чүгле Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың улустарынга эвес, харын бүгү делегейге база онза чугула болган деп, сенатор чугаалаан. Стратегтиг шавар халдаашкыннарның боо-чепсектерин кызыгаарлаар болгаш ядролуг шенелделерни бүгү талалыг хоруур дугайында дугуржулганы чедип алыр дээш ам бистиң чурттарывыс кончуг берге чугаалажыышкыннарны чорудуп турар. Кайы-даа таланың чепсектиг күштерин кызыгаарының айтырыглары-биле база ажылдап турар бис, өске-даа дыка хөй айтырыглар дугайты улуг билчиишкинни чедип алырын кызыдып турар бис.

Бистиң аравыста шыңгыы карышкактар бар, ынчалзажок келир үеде кады ажылдаарынга орукту тывары эргежок чугула. Ынчангаш бистиң харылзааларывыска депшилгени чедип алыры ийи чурттуң удуртукчуларының эң чугула сорулгазы болуп турар.

Бистерниң ниити сонуургалдыывыс эң-не янзы-бүрү талаларга хамаарышкан ажыл-херектер дугайты келгилээн совет албан кижилери-биле АКШ-ка ужуражып тургулаан мен. Ол ужуражыышкыннарның соонда болгаш маңаа бо чорааным соонда ССРЭ-ниң алыс сорулгаларының болгаш чүткүлдериниң дугайында билиишкиним улгаткан кылдыр санаар мен. Совет удуртукчулар-биле ижин-карак чок беседаларлыг болдум. Баржып турарывыс талалар турзажок, бистиң улустарывыстың аразынга тайбынны база билчиишкинни чедип алырынче угланган оруктар чүткүлдүг дилеттинип турар дээрзин олар хүлээп көөрлер болду деп, Э. Кеннеди түңнелинде чугаалаан.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Шериг-фашистиг диктатурага удур Чилиниң ажылчы чоннарының болгаш профэвилелдериниң демисели-биле аңы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазын совет профэвилелдер илередип турар деп, сентябрь 11-ден 17-ге чедир Чилиниң ажылчы чоннарының болгаш профэвилелдериниң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы-биле холбаштыр ВЦСПС-тиң медеглелинде айыткан.

Американ империализминиң болгаш ТРЭ-ниң Чилиге кыткып үндүрген ханныг өлүрүкчү күрүне эргилдезиниң хүнүнден бээр беш чыл болган. Ол эргилдениң түңнелинде президент С. Альендениң баштаткан улустуң чаңгыс эвилелиниң конституция ёзугаар чазаан дүжүрген. Сальвадор Альенденин, Орландо Летельерниң болгаш Чилиниң хөй муң патриоттарының өлүрүкчүлери фашистиг террорнуң ёзу-чурумун тургускаш, ажылчы чоннарның социал-экономиктиг чаалап алыышкыннарын чок кылган, чуртту экономиктиг халапка чедирген.

Совет профэвилелдер Пиночеттиң бөлүүнүң кем-буруулуг үүлгедиглерин, АКШ-тың администрациязының болгаш реакцылыг бөлүктериниң, Кыдаттың болгаш чамдык өске-даа күрүнелерниң чили фашистерге көргүзүп турар шериг, саң-хөө болгаш политиктиг дузаламчызын килеңнээшкин-биле буруу шаап, бодунуң чоптуг демиселинге чили улус хосталганы, тускай догуннаан чорукту, тайбынчы болгаш демократияны чедип алырынга бүзүрелди илередип турар деп медеглелде айыткан.

(СЭТА).

БЕЙРУТ. Ливанның найысылалы тайбынны тудар талазы-биле арабтар аразының күштериниң болгаш барыын-христиан «Ливан фронтузунуң» кезектериниң аразында кадыг-дошкун аткылажыышкыннарның төвү апарган. Ракеталарны, үгер-боодарны, пулемёттарны ажыглап, боолажып турар. Дыка хөй кварталдарда өрттер хыц үнген. Тайбың чурттакчылар бажыңнар подвалдарында чаштынып, үгер-боо болгаш снайперлер октарындан корткаш, чурттаар черин каггаш чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: Бейрут бөгүн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АДДИС-АБЕБАДА БАЙЫРЛАЛ

АДДИС-АБЕБА. Социалистиг угланыышкынны чайгылыш чокка шилип алганын, революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаар шиитпирлиин, чурттуң амгы удуртулгазын боттарының деткип турарын Эфиопияның ажылчы чоннары революцияның дөрт чыл оюнуң хүнүнде көргүскен. Хоорайның төвүнде Революция шөлүнге массалыг митинг болуп, аңаа он-он муң эфиоп хамаатылар кирипкен.

Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң (ТШАЧ) болгаш чазааның удуртукчулары Менгисту Хайле Мариам баштадыр, найыралчы чурттарның ол байырлалда барган төлээлекчилери байырлал индиринге кестүп келирге, адыш часкаашкыны-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан совет партия-чазак делегациязы база аңаа турган.

1974 чылдың сентябрь 12-ниң хүнү Эфиопияның күш-ажылчы улузунга онза ужур-дузалыг деп, Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы Менгисту Хайле Мариам митингиге медеглээн. Феодал-буржуаз ёзу-чурумну ол хүн дүжүр октаан болгаш догунчап келген дөрт чылының дургузунда бодунуң антифеодалдыг, антиимпериалистиг, антиколонисчи характерин бүзүреткен база бүгү делегейниң социалистиг ниитилежилгези-биле, делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле болгаш депшилгелиг күштери-биле деңге базарынга белен революсчу күрүне тыптып келген.

Революцияның дөрт чыл оюн демдеглевишаан, берге шылгалдаларның үелинде биске материалдыг, политиктиг болгаш моральдыг деткимчени көргүскен социалистиг чурттарга, Африканың күрүнелеринге болгаш делегейниң бүгү-ле тайбынга ынакшылдыг күштеринге ханы өөрүп четтиргенивистиг илередирин күзеп турар бис. Делегейде баштайгы социалистиг күрүне, ажылчын, депшилгелиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге деткимчениң кол чөлеңгиижи — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазааның биске көргүскен дузазындан аажок улуг материалдыг база политиктиг деткимчези дээш оларга Эфиопияның калбак улус массаларының мурнундан өөрүп четтириишкинни илередирин күзей-дир мен.

Бистиң херээвис дээш, социализмниң тиилелгези дээш тулчуушкуннарның шөлдеринге эфиоп эштери-биле кады ханын төп турган революсчу Кубаның дайынчыларын база кажан-даа утпас бис. Деткээни дээш боттарывыстың өөрүп четтиргенивисти Йемен Улус-Демократтыг Республиканың, ГДР-ниң, Чехословакияның, Венгрияның, Болгарияның, Польшаның болгаш өске-даа чурттарның улустарынга база чазактарынга өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис, ол интернационалчы калбак дузаламчыга харыы кылдыр пролетарскы интернационализмниң чырык одун бурунгаар быжыы-биле туларывысты аазап тур бис.

Эфиопияның даштыкы болгаш иштики политиказының кол принциптерин Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы бодунуң чугаазынга тайылбырлап, бодунуң кожалары-биле тайбынга болгаш кады ажылдажылгага чурттаар деп чурттуң күзелин илергейлээн. Ынчалзажок империализмниң Африкага чаңгыс эпти кошкадырынче угланган кажарлаашкыннарын шиитпирлиг буруу шаап турар бис деп, ол демдеглээн.

* * *

Совет партия-чазак делегациязы тайбынның, найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының бажыңынга чораан, найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының эфиопия-совет комитединиң активи-биле байырлыг ужуражыышкыны аңаа болган.

Комитеттиң даргазы, Эфиопияның транспорт болгаш оруктар министри Юсуф Ахмед аалчыларга изиг байыр чедиргеш, бистиң улустарывыстың аразында найырал алдарыг төөгүлүг болгаш аар-берге шылгалдаларның хүннеринде хынаттынган деп демдеглээн.

Кайгамчыктыг хүн — революцияның дөрт чыл оюн-биле эфиоп хөй-ниитиниң төлээлекчилеринге чүректиң ханызындан байырны болгаш чаагай күзээшкиннерни совет делегацияның баштыңы Б. В. Кузнецов дамчыткан. Эфиопияның болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразынга найыралды хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяазын хүлээн көргениниң демдээ кылдыр делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи, делегей пролетариадының өндүр улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң скульптуразын комитетке белек кылдыр совет делегацияның баштыңы дамчыдып берген.

(СЭТА).

ДЕМНИГДЕ ТҮҢНЕЛДИГ

Көдээниң культура одагалары

Республиканың культура албан черлериниң амгы үеде бир кол айтырыы — кышка белеткел. Культура албан черлери чоннуң культура хандырылгазындан аңгыда, кышка белеткел ажылдарын шалыпкын чорудар ужурлуг. Кызыл районнуң Элегес-Аксы, Кара-Хаак, Баян-Кол, Терлиг-Хая, Сукпак болгаш Черби көдээ культура бажыңнары кышка белеткелин дооскаппар. Ынчалза-даа Кара-Хаак көдээ Культура бажыңының даштыкы шимелдези чаартынмаан болгаш фасадтарның ам-даа чок болуп турары ооң четпес ажылы.

Черби көдээ Культура бажыңы септелгезин бир ай уламчылап келгеш дооскан. Септелгеге херек материалдар, ону кылыр кижилер бар турган болза, ажыл эрте дооступ турган. Культура бажыңы (директору А. И. Новикова) ында организацияларның чогуур дузаламчызын көрбезе-даа, бир ай дургузунда ажылдакчыларның боттарының күжү-биле септеттинген. Ам ында байдал культура-массалыг ажылдарны чорударынга таарымчалыг. Культура бажыңында одалга системазын тургускан. Оттулар чүүл белен, сөөртүнген.

Культура одааның септелгезинге Чербиниң ажыл-агыйлары бичии-даа дузалашпайн турар. Чижээ, ында ыяш ажыл-агыйы-биле ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы Культура бажыңының септелгезинге киирип болгу дег үлүг-хуузу турза-даа, олче бичии-даа сагыш салбаан. А кино, концерт көөр үеде Культура бажыңынга кээр көрүкчүлерниң хөй кезии ол ажыл-агыйларның ажылдакчылары, ажылчыннары болур.

Көдээ черге культура одаа — ында болуп эртип турар бүгү-ле масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарның төвү. Ындыг болганда кыжын, чайын-даа культура одаа кандыг-даа хемчеглер эрттиреринге белен болур ужурлуг. Черби көдээ Культура бажыңы ам аңаа белен.

Черби көдээ Культура бажыңы 120 олуттуг. Ында чорупп турар ажылдарының көргүзүглери-биле ол беш дугаар категорияга хамааржыр. Культура бажыңында доктаамал эвес-даа болза, уран чүүлдүң 9 бөлгүмү ажылдап турар. Оларга эстрада, баянистер, ырның, ниити ырның, хореографияның, шииниң, даараныырының болгаш аргыырының, киномеханиктерниң бөлгүмнери хамааржыр. Бөлгүмнерни Культура бажыңының директору А. Новикова, уран чүүл удуртукчузу В. Буравский, библиотекарь А. Смирнова, киномеханик Ф. Кудрявцев олар удуртуп турарлар. Киномеханиктер бөлгүмүнде 36 кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии — ында школаларның өөреникчилери. Өөреникчилерниң мергежил шилип алырынга ук бөлгүм база ужур-дузалыг.

Ук Культура бажыңы Сукпактың Культура бажыңы-биле чарыштыг ажылдап турар. Бо ийи Культура бажыңнары боттарының арга-дуржулгазын солчуру-биле ажылдарны чорудуп келген болгаш удур-дедир концерт көргүзүглерниг аалдаашкыннарны кылгылааннар.

Бо чазын Сукпак көдээ Культура бажыңы (директору Т. Гергенов) арга-дуржулга солчуп, солун концерт программалыг Чербиге аалдап чораан. А бо чайын Черби көдээ Культура бажыңы база ындыг аалдаашкынны Сукпакче кылган болгаш шии бөлгүмүнүң белеткээни «Кыс бөрү» деп шиизин чүгле Сукпактың эвес, а Элегес-Аксының ажыл-ишчилеринге баралгадып чораан.

— Малчыннарже, өске-даа ажыл-агыйларже агитбригада болгаш уран чүүл бөлгүмнериниң концерттиг үнүүшкүннерин доктаамал чорудар дээрге, машинавыс чок боор улус-тур бис. Бистиң бот-тывынгыр артистеривиске ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы ийи-ле катап машина берген. Ынчангаш Сукпак, Элегес-Аксы болгаш чоок-кавы малчыннарга баралгадыр кылыр аргалыг болган бис—деп. Культура бажыңының директору А. Новикова чугаалады.

Чаа ырлар, танцыларны өөренирин, өске-даа бөлгүмнерниң ажылын экижидерин Культура бажыңы планнап турар. Ында амдызында 2 баян, 1 гитара бар. Ол бөлгүмнер ажылынга чедишпес. Райкүүскомнуң культура килдизиниң берген муң рубль-биле хөгжүм херекселдери, херек чүүлдерни садып алыры көрдүнген.

Районнуң Культура бажыңының методизи М. Кочерова боттуг дузаны чедирип келген. Байырлалдар кежээлери, диспуттар, тематиктиг кежээлер эрттирериниң сценарийлерин тургусчурундан аңгыда, ол көдээ Культура бажыңының эрттирип келген хемчеглериниң киржикчизи. Культура бажыңының ажылдакчылары М. Кочерова методиктиг болгаш практиктиг дузаны ынчаар көргүзүп турар.

Черби көдээ Культура бажыңы эрткен чартык чылда тематиктиг 13 кежээлерни, диспуттарны болгаш дыштанылга кежээлерин эрттирген. Эрткен чылдагы уран чүүл көрүлдезинге Чербиниң Культура бажыңы уран каасталгага бирги, ыр күүселдезинге ийиги, музыкалыг композицияга үшкү черни алганы ооң ажылын багай эвес деп бадыткап турар.

Амгы үеде Культура бажыңының септелгези доозулган, кышка белен. бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң кедер идик-хеви четчир, тускай эртемниг эвес-даа болза, идепкейлиг ниити ортумак эртемниг ажылдакчылары бар. Чүгле эки ажылдаары негеттинип турар. Аңаа көдээ Советтиң удуртулгазы болгаш ында ажыл-агыйлар удуртукчуларының боттуг дузазы херек. Ынчан Культура бажыңының ажылының дээштии, чедиишкиннери улам бедип, культураның ёзулуг-ла одаа кылдыр ажыглап болуруунуң аргазы черле бар. Демниг ажыл черле түңнелдиг болур.

Б. КЕНЕШ.

Школаларда өөредилге чылының эгелээни-биле кады кичээлден дашкаар солун, кижизидикчи утка-шынарлардыг хөй хемчеглер: ужуражылгашкыннар, кежээлер, номчулгалар эртип турар. Оларның аразындан дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгашкыннар онзагай черни ээлеп турар.

ЧУРУКТА: ужар чүүлдүң халашкан генерал-майору Василий Георгиевич Шпагин Кызылдың № 15 школазының өөреникчилеринге Ада-чурттуң Улуг дайынының оттуг чылдарының дугайында чугаалап бергениниң соонда.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

АК-ЧЫРААНЫҢ АААЛЧЫЛАРЫ

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажылдап турарларның культурлуг хандырылгазынче сагыш салып, Эрзин районнуң культура ажылдакчылары болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң артистери боттуг ажылдарны кылып турар.

Районнуң ажыл-агыйларында Эрзин суурнуң Культура бажыңының Хүлүмзүрүг аттыг агитация уран чүүл бригадазы сигенчилерже элээн каш катап аалдап чедип, оларның хүндүткелин чаалап алган. Ол агитбригаданың бот-тывынгыр артистери район иштинде мал чеминиң белеткелчилеринге 20 ажыг солун концертти көргүскен.

Улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң культура килдизиниң болгаш Культура бажыңының ажылдакчыларының эгелээшкини-биле Ак-Чыраада сигенчилерге концерт көргүзер деп планнаттынган турган. Ол ёзугаар районда 3 агитация уран чүүл бригадазы чоокта чаа Ак-Чырааже аалдап чораш келген. Ол уран чүүл коллективтери 3 хонук иштинде солун программалыг 30 концертти аңгы-аңгы районнардан келген, сиген белеткеп турар ажыл-ишчилерге көргүскеннер.

Бот-тывынгыр артистер аңаа чораш чүгле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, бригадаларга лекция, беседаны кылып, агитхуудуетарны үндүрүп, мурнакчыларның чедиишкиннерин болгаш ажылга чалгааларны чиңнибиле шүгүмчүлеп турганнар. Ол ышкаш районнуң совхозтарының библиотека ажылдакчылары сигенчилерге чаа номнарны чедирип берип, номчулгаларны база органиэзтааннар.

Ак-Чырааның сиген белеткелчилери «Хүлүмзүрүгнүң» бот-тывынгыр артизи Константин Догаачы, «Тарлашкын» агиткультбригададан Саара Чурук, Лиза Төмүр, Нина Хажыды, «Хампааракта» Н. Аидаа, С. Чывың оларның күүсеткен номерлерин улуг сонуургал-биле көрүп, бедик үнелелди бергеннер.

К. ХЕРТЕК.

МООРТАЙНЫҢ СОНУУРГАЛЫ

Кишинёв хоорайның чурттакчызы А. Беженарь бодунуң участогунга чыл бүрүде мөөгүлер тарып турган. Бирде катап мөөгүже оор кирип турарын ол эскерип каан. Мөөгүлерниң бөрттерин болгаш буттарын ол оор чиир болган.

Участоктуң ээзи аажок муңгараан, оор туттурбас болган. А бир-ле катап садчыгашка ажылдап тургаш, өг-бүлениң ынак моортайы — Радж мөөгү чип турганын көрүп каан.

Ындыг кайгамчыктыг чүүл көрген ээ ону бадыткаары-биле Раджты мөөгүлээрде эдертип алган. Мөөгү чыырда ол шымбай дузалакчы болган, чүге дээрге оларны Радж коңчуг дүрген тып билир боопттур эвеспе.

В. СУРИКОВ.

Чаа кинолар

«ЭЛДЕПТИГ ХЕРЭЭЖЕН»

Ынакшыл деп чүл? Бистиң бо үевисте ол кандыг болур ужурлугул? Эр, херээжен кижилерниң аразында дең эрге база аңаа ынакшыл кандыг хамаарылгалыгыл? Кинонуң кол маадырын бо айтырыглар дүвүредип турар.

— Мен бодаарымга ынакшыл кижиниң чурттаалгазында бир кол айтырыгларның бирээзи. Ынакшыл кижиниң чурттаалгага кандаар хамаарылгалыг болуруң, ооң аажы-чаңының болгаш бодал-сагыжының торуттүнеринге улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш бо теманы сайзырадыры чугула херек—деп, кинонуң режиссеру Юрий Райзман чугаалап турар.

Евгения Шевелева юрист эртемниг. Өг-бүлелиг, эки хөй эт-септиг—чурттап, ажылдаарынга-даа таарымчалыг. Ынчалза-даа ёзулуг ынакшыл чок. Ол ашаандан чарлы бээр...

Ооң соонда Е. Шевелева талантылыг эртемден Андриановка ынакшаап база өг-бүле туда бээр. Ынчалза-даа ол ынакшыл, чурттаалга үр болбаан. Е. Шевелева Андриановтан база чарлы бээр. Ынчангаш чурттап турганы Ленинград хоорайдан ол чорупкаш, авазының көдээ суурупга келгеш ажылдап, чурттай бээр. Хамык болган төөгүзүн уттуру-биле ол суурга чедип келген. Евгенияның көдээ суурга келгеш канчаар ажылдап, чурттай бергениниң дугайында көрүкчүлер кинодан көөр. Ооң ролюн артист Ирина Купченко ойнаан.

ОЛИМПИЙЖИ БЕДИКЧЕ

Запорожье чурттуг он тос харлыг студент Владимир Ященконуң ады ам бүгү спортчу делегейге билдингир апарган. Черниң бедиин халыырының делегей рекордун ол тургускан. Миланга бажың иштинге чиик атлетика талазы-биле Европа чемпионадынга Ященконуң чедип алган кайгамчык түңнели 2 метр 35 см болган. Ол рекорд болза ооң соолгу чылдарда спортчу дедиилгезиниң чайгаар түңнели болур.

Москвага болур Олимпий оюннарынга Ященко кайы хире бедикти ажыр халып болурул? Ол айтырыг спортка ынактары болгаш специалистерни сонуургадып турар.

Тренерлерниң санап турары-биле алырга, ол үеге чедир Владимир 2 м 40 см бедикти ажыр халып шыдаар. Специалистерниң ол бодалы боттаныр бе дээрзин ийи чыл четпээнде-ле бис билип алтар бис.

ЧУРУКТА: В. Ященко болгаш Прагага болган Европа чемпионадынга черниң узунун халыыр талазы-биле делегей рекордун тургускан В. Бардаускене. Ооң мурнунда 11 хонук бурунгаар бодунуң тургускан рекордун чаартып, 7 метр 9 сантиметрни халаан.

В. УН ДА-СИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АРМЕНИЯНЫҢ КУРОРТТАРЫ

Арменияның өөвискээринге соолгу чылдарда 700 хире суг-ла ажыттынган. Оларның чоогунда туттунган хөй санныг санаторийлер, дыштанылга бажыңнары болгаш туристер баазалары тургаалыг апарган. Республиканың кадык камгалалының ол албан черлеринге бистиң чурттуң бүгү булуңнарындан 130 муң ажыг кижи чыл санында кээп турар.

Ыламгы Арзында, Джермукта, Дилижанда аржаан-нар сурагжаан. Бо черлерде чүрек, ижин аарыгларын, атерокардиосклерозту, гипертонияны эмнеп турар. Аңаа үениң эңнээр болгаш диагноз тургузар чаа аппаратуралары-биле ол черлер хандыртынган. Ында агаар чымчак болганындан ол кадыкшылга черлери кыш, чай чок ажылдап турар.

Республиканың курорттарын хөгжүдер талазы-биле перспективтиг план ажылдап кылдынган. Эртип турар чылда курорттарны тударынга 125 миллион рубльди үндүрген. Ол дээрге Арменияның бюджединиң 20 хуузу-дур. Чоокку чылдарда маңаа чаа ургуг ада-иелерге чаагайжыттынган дыштанылга санаторийлерин, аалчылар бажыңын болгаш туристер баазазын тудары көрдүнген. Даштыкы туристерниң саны ынчан көвүдээр. Курорт зоналарының төвтеринге аэропорттарны алгыдар. Ереванда аржаан бүгүзүнге чедир ыдык чок чедери-биле чаа автомагистральдарны тудары көрген.

Олег АРАКЕЛЯН,
ПМА-ның корр.

«ТООЛ» КЛУБТА

Уруглар кижизидилгези — чүгле өг-бүлениң болгаш школаның херээ эвес, янзы-бүрү хөй-нинти организацияларының, ооң иштинде Пионерлер бажыңының, заводтарның болгаш колхоз, совхозтарның культура бажыңнарының база херээ. Сөөлгү үеде уругларның чурттап турар черниң айы-биле уруглар болгаш аныяктар клубтары тургустунуп, аңаа чайгы үеде уруглар кижизидер талазы-биле дуржулгалыг башкыларны тускай үндүрүп турар апарган.

...Москваның Тимирязев районунда № 4 бажыңның херим иштинче чүък машиназы кире халдып келген.

— Саванны эккелди—дишкен соонда оолдар машинаже маңнажыпкан, чамдызы мырыңай машинаның кузовунуң эштин дола бергеннер. Машинаның кабиназындан назыны дөгүй берген кижи үнүп келгеш, оолдарже чымчак көргеш, чугаалаан:

— Оожум, оолдар, оваарымчалыг болуңар. Улус ажыл-агыйының делгелгезинден эккелген саван-дыр, дем-биле дүжүрүп алыңар.

— Ура! Тудуңар оолдар, тут Колька—деп, бир шиштегер дурт-сыннг оол өөрүнче көргеш, өөрүшкүлүг алгырган. Оолдар машинада сиоптап каан саванны «Тоол» уруглар клувунче демниг-биле дажып эгелээн. Ол клубта уругларның чайгы амыдыралы солун чоруп турар. Спорт шөлүнден футбол ойнаан оолдарның алгы-кышкызы-даа дыңналыр, бичии уруглар лапту-даа ойнап турар, бир чамдыктары шөлде «квадрат»-даа ойнаан турар.

Ында уругларның чайгы дыштанылгазын организастап турарының талазы-биле сөөлгү үеде мактадып турар «Тоол» уруглар клувунуң ажылын сонуургап көрү-биле аңаа чеде бердим.

Василий Семенович Старцев, демги-ле машинаны чолаачылап келген кижи, менээ уткуй чедип келгеш, мени делгем залче чалады. Ында 12—15 хар чедир назылыг 50—60 хире оолдар бир-ле чүвени сонуургалдыы-биле көрген турлар. Дем чаа сиоптар дажыырынга идепкейлиг киржип турган Коля ам көөрүмге кара хилиң песте сарыг арбай саванын эптиг коңчуг хырбалаан олур. Ооң чанында сарыг карактарлыг бичии уруг кургаг бүрүлерни бичии безектерге үүрмектээш, чурук алган чуруунуң кырында чыпшыр хырбалаан олур.

Ыяштың будуктарындан, дазылдарындан, тараа саваңындан уруглар янзы-бүрү солун чүүлдерни кылып өөрени бергеннер. Ындыг бөлгүмнү боду электросварщик, чуруурунга коңчуг хандыкшылдыг Андрей Капустин удуртуп турар. Коляның талантызын база ол ажыткан. Коля дээрге «берге» кижизидилгелиг оолдарның бирээзи турган. Ол бажыңындан оспаксырап, өөредилгезин каап, «кудумчунуң» багай салдарынче кирип бар чыткан...

Василий Семенович даараазында өрээлче чалады. Ында хамык-ла улуг-биче янзы-бүрү ойнаар-кыстар бар болду. Ол ойнаар-кыстар бөлгүмүнде 100 хире бичии уруглар хаара туттунган, ам чаа шии белеткеп турар, ойнаарактарны боттары кылгаш, оларны боттары «диргизип» турарлар болду.

Клубтуң тывылганы мындыг.

«Кирип моорлаңар!» деп чараштыр бижээн эжиктиг клубче оолдарны чалаарымга, баштайгы удаада кым-даа келбээн. Бир-ле хүн янзы-бүрү будуктар, кисточкалар тудуп алгаш кудумчуже үнүпкен мен.

Баштай таварышкан элээди назылыг бөлүк оолдарның чанынга тура дүшкеш: «—Бичии уругларга чараш ойнаарактардан чуруп берип көрүңерем, оолдар» дидим.

— Чүү-даа чуруп болур бе?—деп бирээзи айтырды.

— Ол кижи бүрүзүнүң талантызындан болгаш арынпүүрүнден хамааржыр, силерниң арапардан тергиип чуруур кижи-даа тывтып келир чадавас, оолдар — дей тыртып кагдым.

Оолдар ол дораан чанымда турган херимге-ле чуруп эгелээннер. Ооң эгелеп-ле школалар директорлары, башкылар, ада-иелер, төрелдер-биле чугаа эгелээш, оолдардан кым «аскап» турарыл, кымга чутула кичээнгей негеттинип турарыл деп айтырыгны уктап билип эгелээн бис. Демги Коляга база-ла ынчан таваржы берген бис. Ооң авазы оолдуң алгебрада багай демдээниң дугайында-ла коңчуг чугаалаксаар болган, а мен көрүп орарымга стол кырында дойдовуралтан шевергиин коңчуг кылдыр тудуп каан адыг тур. Ону көргеш Коляга: «оолдардан чыып алган мындыг чүвеге өөредип көрем—деп саналдадым. Аңаа бир-ле дутаарында өөренирин эвес өөредирин дилээрге эдепсинген ол боор оң, карактары чырып кылынды. Коля шак ынчаар «Тоол» клубтуң идепкейлиг кежигүнү бооп, ооң талантызы ажыттынып эгелээн.

«Тоол» клуб уругларның сонуургалын көдүрүп, оларны чылдың-на хаара тудуп, бот идепкейин кыпсып, кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилинге таарыжыр ажылдарны шилип алыр арганы берип турар.

«Тоол» клубтан чорупп тура, мында бичии чаштарның келир үези дээш ёзулуг-ла сагыш човап ажылдап турар Василий Семенович Старцев ышкаш кижилер эвээш эвес бар-дыр деп сагыжымга хөй-ле эки бодалдар кирди.

Е. ИВАНОВА,
ПМА-ның корреспондентизи.

Чылдагааны чүдел?

ЭМЧИНИҢ СУМЕЗИ

Бистиң чурттувуста эмнелге черлериниң четкизи көвүдеп, медицина хандырылгазы сайзырап, совет кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдал хүн бүрү улам экижип турар. Ол бүгү бурунгаар дешпилге туразжок, чүректиң янзы-бүрү аарыгларындан аарып турарларның саны чыл бүрү чүге көвүдеп олурарыл? Ооң чылдагааны чүдел?

Муң-муң чылдар дургузунда чүрек-дамыр системазының ажылы кижини доңгандыр турар байдалдан коңчуг хамаарылгалыг боор келген. Эртем-техниканың хөгжүлдезин болгаш амыдыралда кайгамчыктыг өскерилгелер бистиң доңгандыр турар делегейиниң таныттынмас кылдыр өскерткен. Бо бүгүге организмниң чаңчыгып четтикпейн турарындан чүкү-даа мурнай чүрек, дамырлар аарыгга таваржып турар.

Чүрек-дамыр «механизминиң» аарыгларының тыптырынга база бир кол чүүл — шыңганнарның ажылдаарының эвээжээни болур. Эртемденнерниң санап турары-биле алырга, кылып турар бүгү ажылдывыстың чүгле 1 хуузунга кижи күжү үнүп турар, а 99 хуузун машина-техника кылып турар.

Шыңганнарның доктаамал күжениишкин үндүрүп ажылдаары эндокринниг, нерви болгаш чүрек-дамыр системаларының, иштики органнарның, бүдүмелдер солчулгазының ажылын экижидеринге, тыныш болгаш чем хайылдырар органнарның ажылын сайзырадырынга улуг салдарлыг болур. Күжениишкинниг күш-ажыл кылыры организмге холестериниң болгаш үстерниң артыкшылдыг кылдыр чыглырын болдурбас. Бо бүгү чүрек-дамыр аарыгларын баш удур болдурбазының аргазы болур. Кадык кижи хүнде он километрден эвээш эвес черни чадаг эртпен турар ужурлуг. А херек кырында чамдык кижилер чадаг чорууруңдан түвексингеш, кудумчу транспортун ажыглап, хүнде чүгле 2-ден хөй эвес километрни эртип турар.

XVIII векте-ле эртемден Х. В. Гуфеланд мынча дээн: «Чаңгыс-даа чалгаапай кырыгыже чурттап шыдавас...»

Чамдык кижилерниң өй, хемчээл чок чемненири демдеглээри артык эвес. Хөй чемненир кижи семирир. Семирии дээрге-ле аарыгның баштайгы чадазы-дыр. Ынчангаш кижи бүрүзү өйүнде деңзизин тудуп, бодунга артык деңзи болдурбас дээш демисежир ужурлуг.

Таакпылаар болгаш арагалаар чорук чүрек-дамыр аарыгларын улам өөскүдер. Никотин ханга адреналин көвүдедир болганда, ол нерв-дамырга эң айыылдыг хоран. Ол дамырларны чиңгеледир болгаш атеросклероз, миокардтың инфарктызы дээр чүрек-дамыр аарыгларын тывылдырар. Алкогольдуң организмге дээштии база-ла ындыг. Ол кижиниң организмин бүрүнү-биле баксырадыптар багай салдарлыг.

Сөөлгү чылдарда «пенсионерлер аарыының» дугайында хөй чугаа болуп турар апарган. Ол шын. Хүндүлүг дыштанылгаже үнгеннерниң организминге хенертен өскерилге болу бээр. Чүге дизе ажылдап тургаш, хенертен аңаа олуруп, күш-ажыл кылбайн баарга, кижиниң ниити байдалы баксырап, бир-ле черни аарып турган ышкаш апаар. Ол дээрге-ле база-ла күш-ажылга дадыккан организмниң шимченгир эвес байдалга чаңчыкпайн турары олдур.

Чүрек-дамыр ажылын быжыглаарда шимченгир чорук, күш-ажыл негеттинер-дир.

Ф. ИВАНЧЕНКО,
медицина эртемнериниң кандидады.

«ЧИДЕ БЕРГЕНИ»

ИСЧЕЗНОВЕНИЕ

Кызылдың кинотеатрларында М. Горький аттыг киностудияның үндүргени «Чиде бергени» деп кино үнүп эгелээн. Кино амгы үеде аныяктарның мурнунда туруп турар эстетиктиг болгаш этиктиг айтырыгларның дугайында чугаалап турар. Кинонуң тургузукчу режиссеру Вениамин Дорман.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Бурунгаар, оолдар!».
11.55—«Каяа чордуң, Одиссей?». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
13.00—Орус улустуң күрүнениң М. Пятницкий аттыг үлегерлиг хөйнүң ырызының концерти.
13.45—16.30—Чапсар.
16.30—Арга-ыяш ажылдакчыларының хүнүнге документалдыг фильмнер программазы: «Арга-арыг», «Аныяк тайга», «Уругларывыстың уругларынга арга-арыг».
17.30—«Бистиң Төрээн чуртувус—ССРЭ».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.20—«Сылдысчыгаштар кайда үнүп турарыл». Мультфильм.
18.30—«Көдээ амыдырал». Дамчыдылга.
19.00—«Делегей байдалының допчулалы». Дамчыдылга.
19.20—Телемедээлер.
19.35—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.40—Спорт программазы.
21.10—«Каяа чордуң, Одиссей?». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—А. П. Чехов— «Сагыш-сыраашкын». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Прудкин номчуур. Фильм-концерт.
23.30—«Е. Светлановтуң концерттери». 4-кү дамчыдылга. Программада Дм. Шостаковичиниң бешки симфониязы.
00.20—01.00—Эртем-тайылбырлалдыг фильмнер программазы: «Октаргайже пароль», «Чалыы херээжен азы кадын». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Улустуң аялгалары».
18.15—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
19.00—«Маадырлыг чорук».
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.40—21.00—«Бажыңымга кир». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 14—19, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар хүндүс 17—19 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы **К. К. САТ.**

КИНО

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гармония» 9.30 15.05, 20.50, «Чиде бергени» 11.20, 13.10, 17.00, 18.55 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска чурттап чорааннар» 9.15, 15.50, «Вий» 10.45, 14.10, 17.20, «Шериге чаа кел диртикеннер дайынче чорупкан» 12.25, 19.00, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Амыдырал дазылы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөспес куу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2682.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00897.